

Dr hab. Andrzej GAŁĄZKA
Szkola Główna Handlowa
Dr Alina POTRYKOWSKA
Rządowa Rada Ludnościowa

2. Sytuacja demograficzna województwa łódzkiego na tle kraju

2.1. Wstęp

Obserwowana w skali kraju i regionów dynamika procesów demograficznych w Polsce, zwłaszcza na przełomie XX i XXI wieku, skłania do podjęcia próby bardziej szczegółowego rozpoznania tego zagadnienia na poziomie lokalnym. Takie ujęcie może być podstawą do określenia współczesnych i przyszłych możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie regionalnym i lokalnym w Polsce i województwie łódzkim.

W szczególności dotyczy to sytuacji demograficznej. Specyfika procesów demograficznych wymaga prezentacji bieżących zjawisk jako części długookresowych przemian. W niniejszym opracowaniu przedstawiono w zarysie wybrane elementy sytuacji demograficznej województwa łódzkiego na tle średnich ogólnopolskich oraz odnośnych wielkości w pozostałych województwach kraju. Przeprowadzona analiza ma charakter dynamiczny tzn. zależnie od dostępności danych oraz potrzeb zaprezentowano elementy – składniki sytuacji demograficznej w możliwie długich ciągach czasowych. W niniejszym opracowaniu omówiono kolejno:

- zmiany liczby ludności w latach: 1950, 1960, 1970, 1978, 1988, 1995, 2000, 2005, 2010, 2015, 2016 – na podstawie danych narodowych spisów powszechnych oraz danych statystyki bieżącej;
- dynamikę rocznych zmian liczby ludności w okresie 1995–2015;
- coroczne nasilenie urodzeń, zgonów, przyrost/ubytek naturalny ludności w okresie 2002–2015;
- skumulowane rozmiary napływu, odpływu oraz salda migracji wewnętrznych ludności dokonującego się w ramach migracji międzywojewódzkich w okresie 1995–2015;
- coroczne zmiany udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w okresie 1995–2015.

Poza wyżej wymienionymi zagadnieniami przedstawionymi w formie zestawień statystycznych, ujmujących zagadnienia w skali województw, w opracowaniu przeprowadzono analizę zróżnicowań przestrzennych wybranych elementów sytuacji demograficznej województwa łódzkiego w skali miast i obszarów wiejskich gmin oraz aglomeracji łódzkiej – obserwowanych w kontekście sytuacji na pozostałym terytorium kraju. Kolejno przedstawiono:

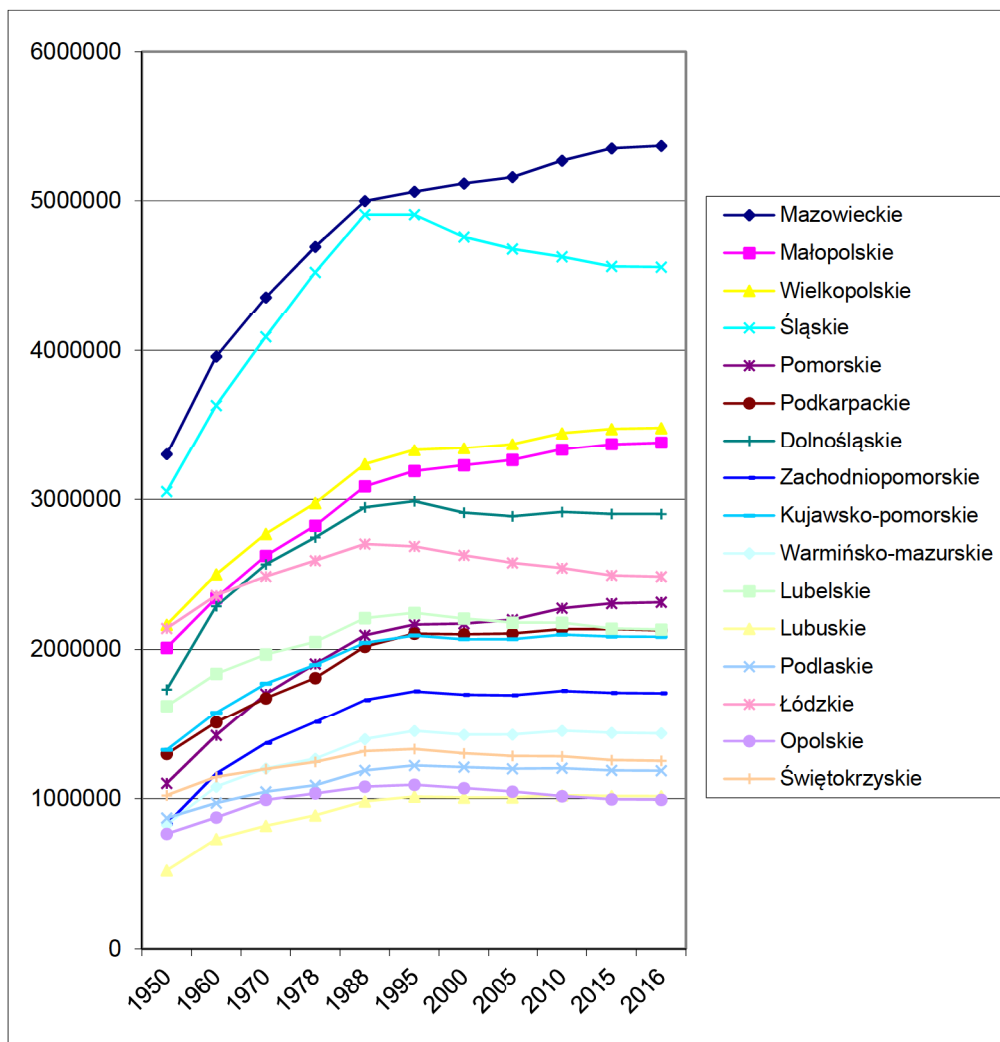
- zmiany liczby ludności ogółem w okresach: 1950–1960, 1960–1970, 1970–1978, 1978–1988, 1988–2002, 2002–2013;
- determinanty przyrostu/ubytku ludności w województwie łódzkim i m. Łodzi w latach 2000–2016;
- ruch naturalny ludności (średnioroczną liczbę urodzeń, średnioroczną liczbę zgonów, przyrost/ubytek naturalny – na 1000 ludności) w dwóch podokresach 1995–2007 oraz 2008–2013 ;
- ruch migracyjny ludności w ramach migracji wewnętrznych ogółem, obejmujących zarówno migracje międzywojewódzkie i wewnątrzwojewódzkie (liczba osób wymeldowanych, liczba osób zameldowanych oraz saldo migracji (na 1000 mieszkańców);
- udział w ludności ogółem ekonomicznych grup wieku mieszkańców (przedprodukcyjnym, produkcyjnym, poprodukcyjnym), w dwóch podokresach 1995–2007 oraz 2008–2013; a także w roku 1995, 2007, 2013.

Istotnym uzupełnieniem takiej analizy jest obserwacja wybranych elementów sytuacji demograficznej województwa łódzkiego w skali lokalnej na tle pozostałych obszarów kraju w długich seriach czasowych, w przeliczeniu na obecnie obowiązujący podział administracyjny

2.2. Stan i zmiany liczby ludności na obszarze województwa łódzkiego w latach 1950–2016

Województwo łódzkie pod względem liczby ludności należy do grupy średnich województw i od wielu lat zajmuje 6. pozycję w kraju po: mazowieckim, śląskim, wielkopolskim, małopolskim i dolnośląskim (por. wyk. 2.1). W 2016 r. województwo łódzkie zamieszkiwało 2485,3 tys. osób, co stanowiło 6,5% ludności Polski. Liczba mieszkańców województwa w latach 1960–2015 zwiększyła się zaledwie o ok. 133 tys. tj. o 5,6% (por. tab. 2.1). Był to najniższy z notowanych względnych przyrostów liczby ludności w skali województw. Począwszy od końca lat 80. jednostki administracyjne tworzące obecnie województwo łódzkie wykazują corocznie znaczny ubytek liczby ludności (por. tab. 2.1., wyk. 2.1.).

Wykres 2.1. Stan i zmiany liczby ludności według województw w latach 1950–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Sytuacja ta spowodowała, iż w okresie 1960–2015 udział tych obszarów w liczbie ludności kraju zmniejszył się z 8,0% do 6,5% (por. tab. 2.2.).

**Tabela 2.1. Zmiany liczby ludności na obszarze obecnych województw (2017 r.)
w latach 1950–2015 (w %) stanu z odpowiednich lat**

	1950– –1960	1960– –1970	1970– –1978	1978– –1988	1988– –1995	1995– –2000	2000– –2005	2005– –2010	2010– –2015	1960– –2015
Pomorskie	29,1	19,6	11,8	10,0	3,4	0,3	1,2	3,5	1,4	62,1
Zachodnio- pomorskie	40,5	17,5	10,3	9,9	3,5	<u>–1,3</u>	<u>–0,2</u>	1,7	<u>–0,8</u>	46,6
Małopolskie	16,5	12,0	7,7	9,3	3,3	1,2	1,1	2,2	1,1	43,9
Podkarpackie	16,3	10,8	8,1	11,5	4,3	<u>–0,2</u>	0,2	1,4	–0,0	41,4
Lubuskie	39,9	12,0	8,5	10,6	3,2	<u>–0,6</u>	0,1	1,4	<u>–0,5</u>	39,3
Wielkopolskie	15,5	10,8	7,4	8,7	2,9	0,4	0,8	2,2	0,8	38,9
Mazowieckie	19,8	10,1	7,7	6,5	1,2	1,1	0,8	2,1	1,6	35,1
Warmińsko- mazurskie	30,4	11,3	5,4	10,4	3,9	<u>–1,7</u>	0,1	1,8	<u>–1,0</u>	33,3
Kujawsko- pomorskie	19,0	12,3	7,1	7,7	2,4	<u>–1,2</u>	0,0	1,5	<u>–0,6</u>	32,2
Polska	19,5	11,0	7,4	8,0	1,9	<u>–0,9</u>	<u>–0,3</u>	1,0	<u>–0,2</u>	30,7
Dolnośląskie	32,1	12,1	7,0	7,3	1,4	<u>–2,5</u>	<u>–0,8</u>	1,0	<u>–0,4</u>	26,9
Śląskie	19,0	12,6	10,6	8,5	0,0	<u>–3,0</u>	<u>–1,7</u>	<u>–1,1</u>	<u>–1,4</u>	25,6
Podlaskie	11,5	7,7	4,1	9,1	2,8	<u>–0,9</u>	<u>–0,9</u>	0,3	<u>–1,2</u>	22,4
Lubelskie	13,3	7,0	4,2	7,7	1,6	<u>–1,7</u>	<u>–1,2</u>	<u>–0,0</u>	<u>–1,8</u>	16,4
Opolskie	14,3	13,4	4,3	4,4	1,2	<u>–2,1</u>	<u>–2,2</u>	<u>–2,9</u>	<u>–2,1</u>	13,8
Świętokrzyskie	12,0	4,7	3,9	5,8	1,1	<u>–2,2</u>	<u>–1,4</u>	<u>–0,2</u>	<u>–2,0</u>	9,8
Łódzkie	10,3	5,3	4,3	4,3	<u>–0,6</u>	<u>–2,2</u>	<u>–1,9</u>	<u>–1,4</u>	<u>–1,9</u>	5,6

Województwa uszeregowane wg malejącej względnej (1960 r. = 100) wielkości przyrostu ludności w latach 1960–2015;

Źródło: Układ i opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Województwo łódzkie należy do grupy jednostek administracyjnych NTS 2, charakteryzujących się (w ujęciu przestrzennym) dominacją procesów ubytku rzeczywistego ludności.

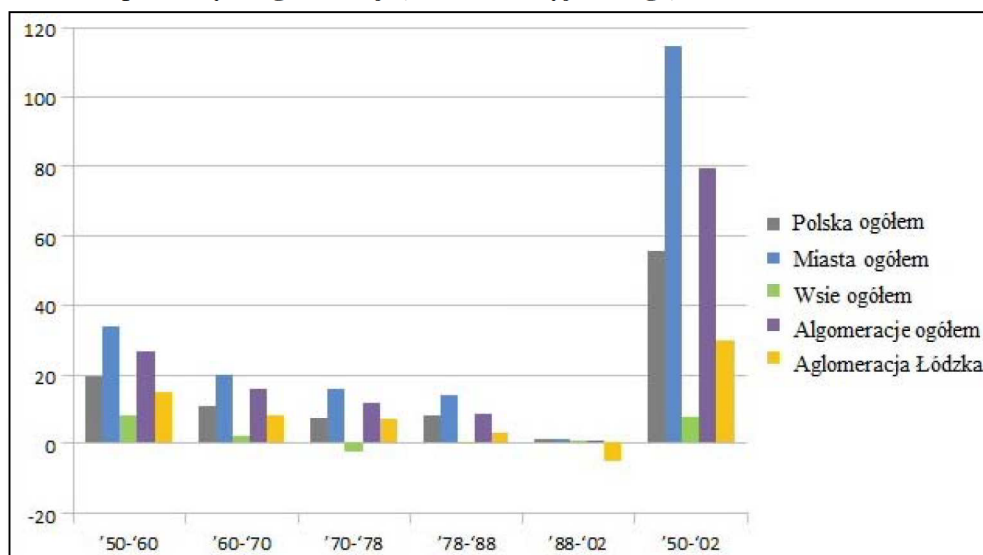
**Tabela 2.2. Zmiany udziału ludności obecnych województw (2017 r.)
w latach 1950–2015 (w %) ludności Polski ogółem**

	1950	1960	1970	1978	1988	1995	2000	2005	2010	2015	1960– –2015 pkt %
Pomorskie	4,5	4,8	5,2	5,4	5,5	5,6	5,7	5,8	5,9	6,0	1,2
Małopolskie	8,2	8,0	8,0	8,1	8,2	8,3	8,4	8,6	8,7	8,8	0,8
Podkarpackie	5,3	5,1	5,1	5,2	5,3	5,5	5,5	5,5	5,5	5,6	0,5
Wielkopolskie	8,8	8,5	8,5	8,5	8,5	8,6	8,7	8,8	8,9	9,0	0,5
Zachodnio- pomorskie	3,4	4,0	4,2	4,3	4,4	4,5	4,4	4,4	4,5	4,5	0,5
Mazowieckie	13,4	13,5	13,3	13,4	13,2	13,1	13,4	13,5	13,7	13,9	0,4
Lubuskie	2,1	2,5	2,5	2,5	2,6	2,6	2,6	2,6	2,7	2,6	0,1
Kujawsko- pomorskie	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	5,4	0,0
Warmińsko- mazurskie	3,4	3,7	3,7	3,6	3,7	3,8	3,7	3,7	3,8	3,7	0,0
Dolnośląskie	7,0	7,8	7,9	7,8	7,8	7,7	7,6	7,6	7,6	7,6	–0,2
Podlaskie	3,5	3,3	3,2	3,1	3,1	3,2	3,2	3,1	3,1	3,1	–0,2
Opolskie	3,1	3,0	3,0	3,0	2,9	2,8	2,8	2,7	2,6	2,6	–0,4
Śląskie	12,4	12,4	12,5	12,9	13,0	12,7	12,4	12,3	12,0	11,9	–0,5
Świętokrzyskie	4,2	3,9	3,7	3,6	3,5	3,4	3,4	3,4	3,3	3,3	–0,6
Lubelskie	6,6	6,3	6,0	5,8	5,8	5,8	5,8	5,7	5,7	5,6	–0,7
Łódzkie	8,7	8,0	7,6	7,4	7,1	7,0	6,9	6,8	6,6	6,5	–1,5
Polska	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	x

Województwa uszeregowane wg malejącego poziomu zmian udziału w ogólnopolskiej liczbie ludności w latach 1960–2015;

Źródło: Układ i opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wykres 2.2. Zmiany liczby ludności miast i wsi oraz w aglomeracji łódzkiej na tle kraju i pozostałych aglomeracji (w % stanu wyjściowego) w latach 1950–2002

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

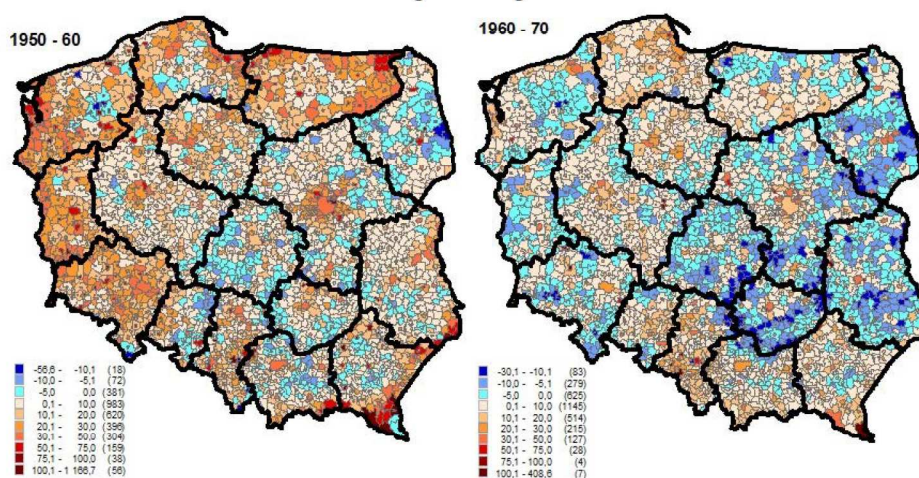
Ze względu na długookresowy charakter procesów demograficznych, a w szczególności skutki dla współczesności odległych w czasie zjawisk i procesów ludnościowych, na kartogramach pokazano w skali miast i obszarów wiejskich gmin zmiany liczby ludności ogółem w okresach: 1950–60, 1960–70, 1970–78, 1978–88, 1988–02, 2002–13, z zaznaczeniem granic obecnych województw (2017 r.)¹.

W latach 1950–60 oraz 1960–70 (por. ryc. 2.1.) na obszarze województwa łódzkiego, podobnie jak w całym kraju współwystępowały procesy przyrostu i ubytku rzeczywistego ludności, przy czym przyrost rzeczywisty koncentrował się głównie w szeroko rozumianym zasięgu oddziaływania dużych miast

¹ Wykorzystano tu analizę przestrzennych zróżnicowań przyrostu/ubytku rzeczywistego ludności przeprowadzoną m.in. na potrzeby opracowań: A. Gałązka, *Procesy społeczno-gospodarcze na poziomie lokalnym. Zróżnicowania i długookresowe trendy zmian przestrzennych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2013; oraz A. Gałązka, *Zróżnicowania przestrzenne wybranych długookresowych procesów zmienności sytuacji demograficznej Polski – determinanty rozwoju regionalnego i lokalnego*, [w:] *Przemiany demograficzne w Polsce i ich społeczno-ekonomiczne konsekwencje*, B. Kłos i P. Russel (red.), Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016.

i aglomeracji miejskich². Na tym tle wyróżniają się procesy koncentracji ludności i urbanizacji rozwijające się w aglomeracji łódzkiej (a przede wszystkim w jej rdzeniu, tzn. m. Łodzi oraz w strefie podmiejskiej), w wyniku intensywnych napływów migracyjnych ludności wiejskiej związanymi procesami planowej industrializacji kraju i rozwoju przemysłu włókienniczego w Łodzi i regionie (ryc. 2.1.).

Rycina 2.1. Zmiany liczby ludności Polski w latach 1950–60 i 1960–70 według miast i gmin

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

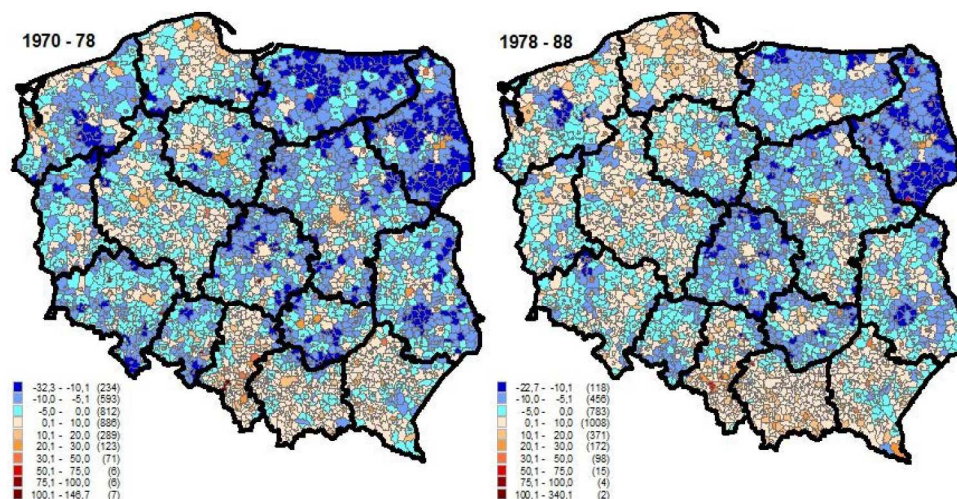
W okresach międzypisowych 1970–78 oraz 1978–88 na przeważającym obszarze województwa łódzkiego dominowały już procesy ubytku rzeczywistego ludności, a przyrost dotyczył tylko Łodzi i pojedynczych gmin (por. ryc. 2.2.). W pierwszym okresie transformacji (okres międzypisowy 1988–2002 – por. ryc. 2.3.), w szczególności zarysowały się procesy ubytku ludności w rdzeniu aglomeracji łódzkiej tj. m. Łodzi³. Przyrost ludności

² W celu uchwycenia tych zjawisk poddano także analizie przekształcenia wybranych obszarów funkcjonalno-przestrzennych Polski, wykorzystując w tym celu delimitację aglomeracji miejskich według delimitacji GUS z lat 1980., gdy wyróżniono: 10 tzw. aglomeracji ukształtowanych – aglomeracje: katowicka – GOP, rybnicka, warszawska, łódzka, gdańska, krakowska, wrocławska, poznańska, bydgosko-toruńska i szczecińska oraz 9 tzw. aglomeracji kształtujących się – aglomeracje: wałbrzyska, staropolska, bielsko-bialska, lubelska, opolska, częstochowska, białostocka, rzeszowska i legnicko-głogowska (por. P. Korcelli, A. Gawryszewski, A. Potrykowska, 1992; A. Gałązka 2013, 2016a).

³ Łódź była znaczącym ośrodkiem przemysłowym o historycznie wykształconej monokulturze, co spowodowało jego wysoką podatność na negatywne wpływy transformacji ustrojowej. Upadek zakładów przemysłu lekkiego w latach 90. XX w., czyli utrata dotychczasowej bazy ekonomicznej, stworzył sytuację kryzysową w życiu miasta i spowodował utratę jego tożsamości (Kryńska 2015, s.181).

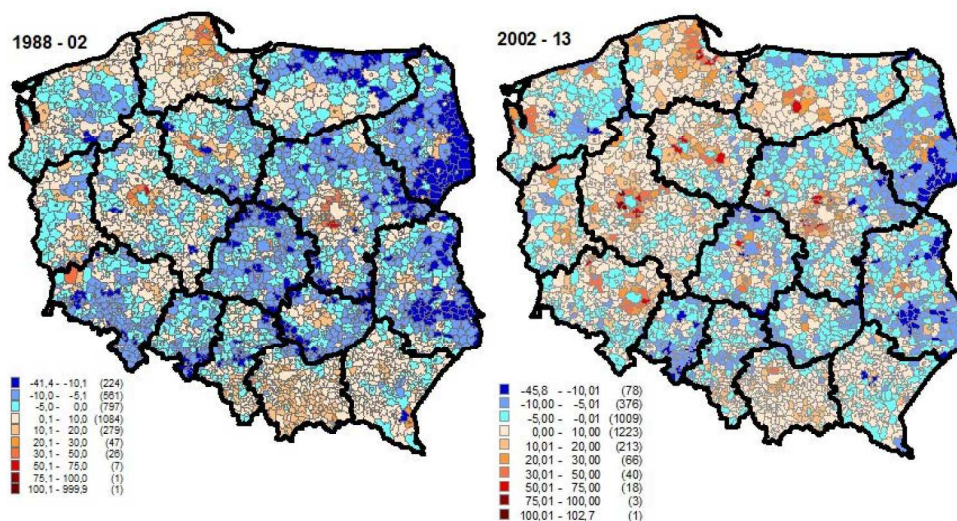
natomiast w latach 1988–2002 obejmował pojedyncze gminy położone w bezpośrednim otoczeniu m. Łodzi.

Rycina 2.2. Zmiany liczby ludności Polski w latach 1970–78 i 1978–88 według miast i gmin

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Rycina 2.3. Zmiany liczby ludności Polski w latach 1988–2002 i 2002–2013 według miast i gmin

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Od 2002 r. na obszarze województwa łódzkiego ponownie (podobnie jak w latach 50-tych i 60-tych) rozwijały się procesy przyrostu rzeczywistego ludności, ale dotyczyły one głównie gmin strefy podmiejskiej aglomeracji łódzkiej łączących poza rdzeniem tej aglomeracji, tzn. m. Łodzią. Jednocześnie pogłębiały się procesy ubytku rzeczywistego ludności w centrum aglomeracji i procesy depopulacji na obszarach peryferyjnych województwa łódzkiego, które trwają obecnie. Zmniejszanie się liczby mieszkańców województwa łódzkiego, podobnie jak w skali całego kraju, dotyczyło przede wszystkim populacji zamieszkującej miasta. W 2016 r. liczba ludności miejskiej województwa zmniejszyła się o 0,6% w stosunku do roku poprzedniego, osiągając poziom 1563,6 tys. osób (wobec spadku o 0,7% w 2015 r.). W Polsce, od 2014 r., notowany jest stały spadek liczby mieszkańców miast o 0,2%. Współczynnik urbanizacji, czyli odsetek ludności miejskiej w Łódzkiem w 2016 r. wyniósł 62,9% i był o 0,2 p. proc. niższy niż rok wcześniej (w kraju wyniósł 60,2%, wobec 60,3% w 2015 r.). Taka wartość wskaźnika urbanizacji uplasowała województwo łódzkie, drugi rok z rzędu, na siódmej pozycji w kraju⁴. Województwo łódzkie pozostaje w grupie jednostek charakteryzujących się najwyższym spadkiem liczby mieszkańców i niekorzystnymi procesami depopulacji w skali ogólnopolskiej (po woj. opolskim). Depopulacja oznacza proces wyludniania się tj. zmniejszania się liczby mieszkańców województwa, utrzymujący się od ponad 25 lat, którego konsekwencje w dłuższej perspektywie stanowią zagrożenie dla rozwoju tego regionu (Gawryszewski, Potrykowska 1990; Szukalski 2015). W końcu 2016 r., w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego, liczba mieszkańców województwa zmniejszyła się o 8,3 tys. osób (tj. o 0,3%)⁵, natomiast w stosunku do roku 2010 odnotowano spadek liczby ludności o 57,1 tys. osób (tj. o 2,2%). Podkreślić należy, iż w m. Łodzi ubytek ludności jest największy w skali regionu. Liczba mieszkańców stolicy województwa zmniejszyła się w 2016 r. o 0,6% (tj. o 4,5 tys. osób) w porównaniu do roku poprzedniego. Ubytek ten był nieco mniejszy niż w 2015 r., gdy liczba Łodzian spadła o 0,7% (tj. o 5,0 tys. osób). Sytuacja Łodzi liczącej ponad 0,7 mln mieszkańców jest szczególna, gdyż jest to jedyny przypadek spośród wielkich

---

⁴ Wraz z ubytkiem ludności w miastach obserwuje się wzrost liczby mieszkańców wsi, która w 2016 r. wyniosła 921,7 tys. osób, co oznacza wzrost o 0,1% w porównaniu z rokiem poprzednim. W Polsce odnotowano wzrost liczebności ludności wiejskiej o 0,2% (wobec wzrostu o 0,1% w 2015 r.). W końcu 2016 r. odsetek ludności wiejskiej, ukształtował się w województwie na poziomie 37,1% (w kraju 39,8%). W województwie łódzkim, w 2016 r. zaobserwowano zwiększenie się populacji ludności wiejskiej głównie w strefie podmiejskiej Łodzi, co świadczy o rozwoju procesów suburbanizacji.

⁵ Analiza zmian liczby mieszkańców w przekroju powiatów wskazuje, iż największy procentowy ubytek ludności w 2016 r. (o 0,7%) wystąpił w powiatach peryferyjnych: radomszczańskim, kutnowskim oraz Piotrkowie Trybunalskim.

miast w Polsce – miasta doświadczającego depopulacji od ponad 25 lat (Szukalski 2015). Z tego powodu Łódź jest zaliczana do tzw. *miast kurczących się* (*shrinking cities*)⁶. Najważniejszym przejawem kurczenia się m. Łodzi jest spadek liczby mieszkańców, czemu towarzyszą problemy społeczne i gospodarcze pozostające z nim w związku przyczynowo-skutkowym. Kurczenie się miast świadczy pozornie o zahamowaniu procesu urbanizacji lub o przechodzeniu w fazę dezurbanizacji, lecz występuje z suburbanizacją oraz procesami „rozlewania się” miasta (*urban sprawl*) poza jego granice administracyjne (Szukalski 2015). Zjawisko to pozostaje pod wpływem czynników utrudniających jego prawidłową ocenę, zwłaszcza w zakresie salda migracji stałych i innych czynników demograficznych (Kryńska 2015)⁷.

2.2.1. Przyrost/ubytek rzeczywisty liczby ludności w województwie łódzkim

Przyrost lub ubytek rzeczywisty liczby ludności w regionie to wynik korzystnych lub niekorzystnych tendencji w zakresie ruchu naturalnego (głównie przyrostu/ubytku naturalnego) oraz ruchu wędrowkowego (ujemnego salda migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały).

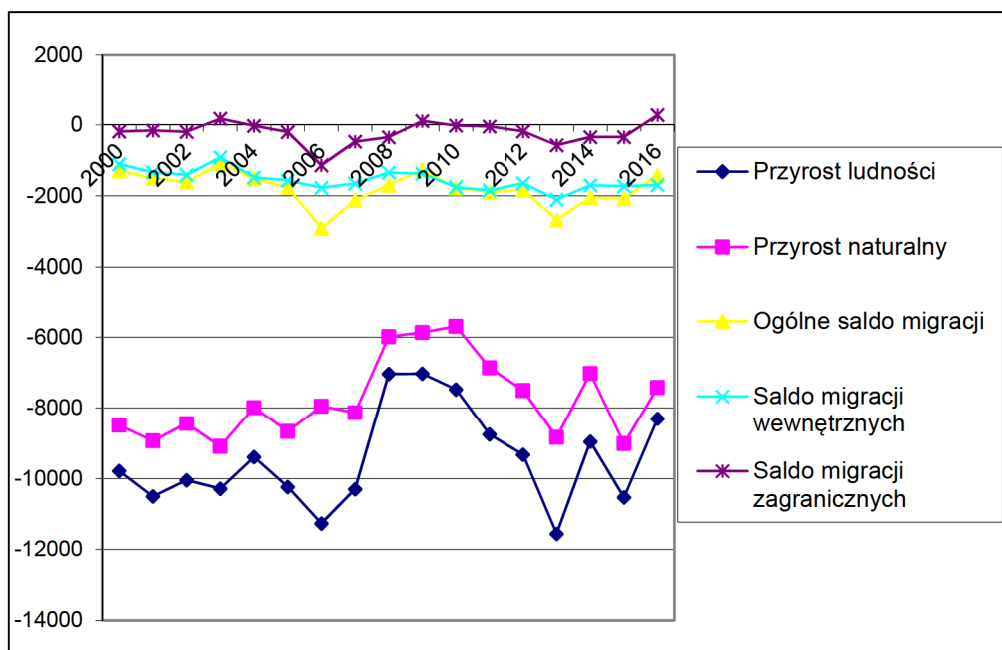
Główną składową przyrostu/ubytku rzeczywistego ludności w województwie łódzkim jest ujemny przyrost naturalny tj. ubytek naturalny (przewaga zgonów nad urodzeniami) który negatywnie wpływał na stan i rozwój potencjału ludności regionu w okresie 2000–2016 (wyk. 2.3.A).

---

⁶ Według definicji przyjętej przez Shrinking Cities International Research Network (SCIRN) miasto kurczące się (*shrinking city*) to gęsto zaludniony obszar miejski, który z jednej strony jest dotknięty procesem intensywnego zmniejszania liczby ludności trwającym co najmniej pięć lat, o nasileniu wyższym niż 0,15% rocznie, a z drugiej strony – znajduje się w okresie transformacji gospodarczej, przejawiając symptomy kryzysu strukturalnego. Por. T. Strykiewicz (red.), *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań 2014; E. Kryńska, *Znikanie miast. Studium przypadku Łodzi*, Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 223, Katowice 2015.

⁷ Do czynników tych zalicza się procesy suburbanizacji w strefach podmiejskich aglomeracji miejskich i obszarów metropolitalnych, prowadzące do przenoszenia różnych form życia miejskiego poza miasto centralne na tereny w jego sąsiedztwie, a w następstwie rozrostu strefy podmiejskiej kosztem miasta centralnego, jak w przypadku Łodzi. Sytuacja ta występuje przy zachowaniu przez obszary podmiejskie statusu administracyjnego obszarów wiejskich, pomimo znacznego napływu mieszkańców zarówno z głównego ośrodka miejskiego – rdzenia aglomeracji, jak i z obszarów wiejskich i innych terenów. Por. *Rozwój miast w Polsce*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010, s. 24–29; za: E. Kryńska. *Znikanie miast. Studium przypadku Łodzi...* op. cit. s. 175.

Wykres 2.3. A. Składowe ubytku rzeczywistego ludności w województwie łódzkim w latach 2000–2016

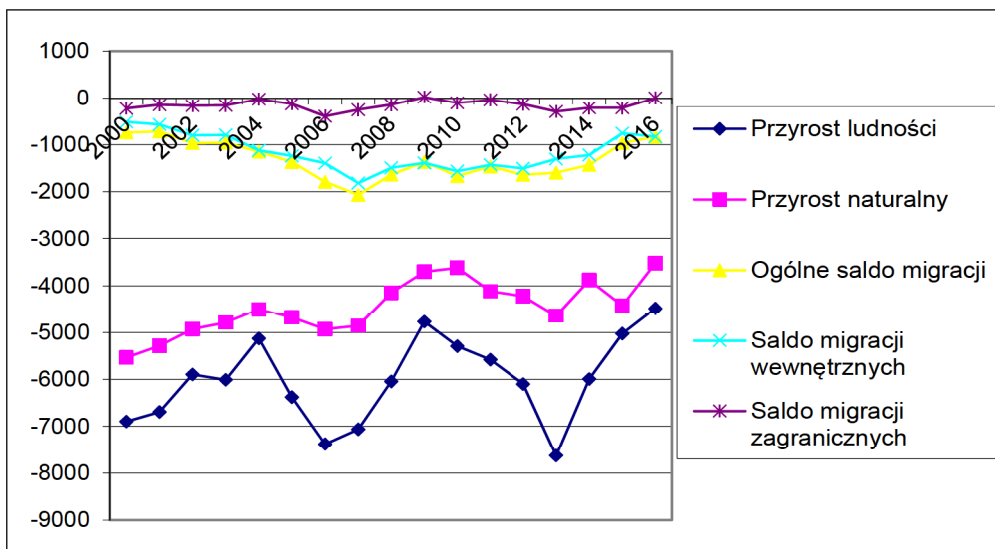

Źródło: opracowanie własne, na podstawie danych GUS.
Roczniki Demograficzne 1999, 2000–2016, GUS, Warszawa.

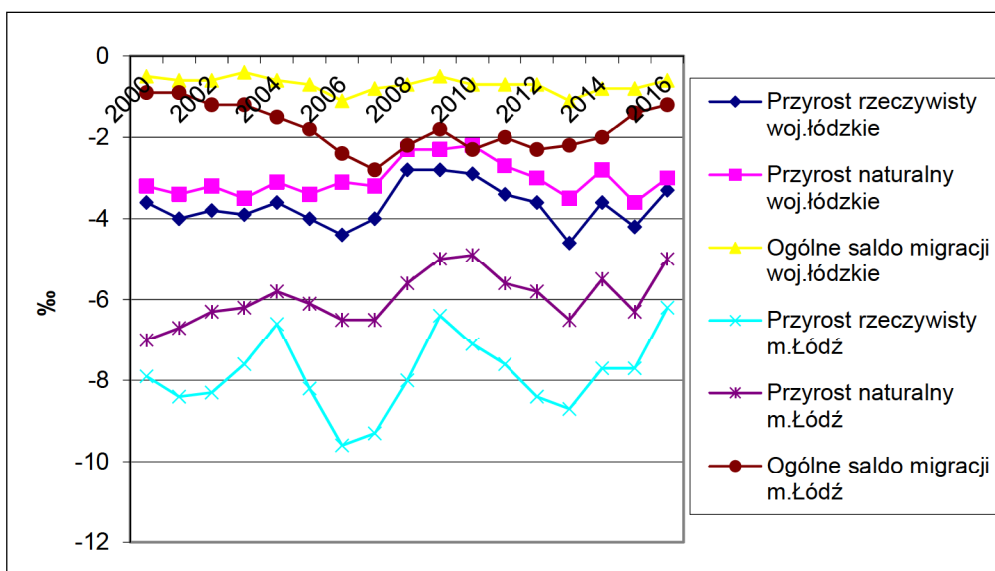
W Łodzi, stolicy województwa – tempo ubytku rzeczywistego zdecydowanie przewyższa tempo występujące w regionie ogółem, co świadczy o kurczeniu się miasta, przy czym podobnie jak w województwie główną determinantą ubytku ludności jest ubytek naturalny (przewaga zgonów nad urodzeniami) a w mniejszym stopniu ujemne saldo migracji zarówno wewnętrznych jak i zagranicznych (wyk. 2.3.B).

Drugim czynnikiem determinującym rozwój ludności regionu i jego dynamikę jest ujemne saldo migracji wewnętrznych, które w znacznym stopniu wpływało negatywnie na wielkość ubytku rzeczywistego w analizowanym okresie 2000–2016 (wyk. 2.3.). Podobnie wielkość salda migracji zagranicznych miała ujemny wpływ na stan ludności w województwie łódzkim i m. Łodzi oraz jego dynamikę w latach 2000–2016.

B. Składowe ubytku rzeczywistego ludności w Łodzi w latach 2000–2016

C. Składowe ubytku rzeczywistego (na 1000 ludności) w województwie łódzkim i m. Łodzi w latach 2000–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.
Roczniki Demograficzne, 1999, 2000–2016, GUS, Warszawa.

Na wykresie 2.3.C porównano stopy ubytku rzeczywistego ludności w województwie i jego stolicy oraz główne determinanty corocznych zmian liczby ludności w postaci współczynników ubytku naturalnego i ogólnego salda migracji (na 1000 mieszkańców). Najwyższe tempo spadku liczby ludności w Łodzi ($-6,0\text{‰}$ wobec $-3,5\text{‰}$ w województwie) potwierdza tezę o kurczeniu się miasta Łodzi, spowodowanym głównie ubytkiem naturalnym ($-4,6\text{‰}$) i w mniejszym stopniu ujemnym saldem migracji ($-3,7\text{‰}$). Przypadek spadku liczby ludności Łodzi jest szczególny ze względu na jego skalę⁸.

2.3. Ruch naturalny ludności

2.3.1. Przyrost naturalny ludności

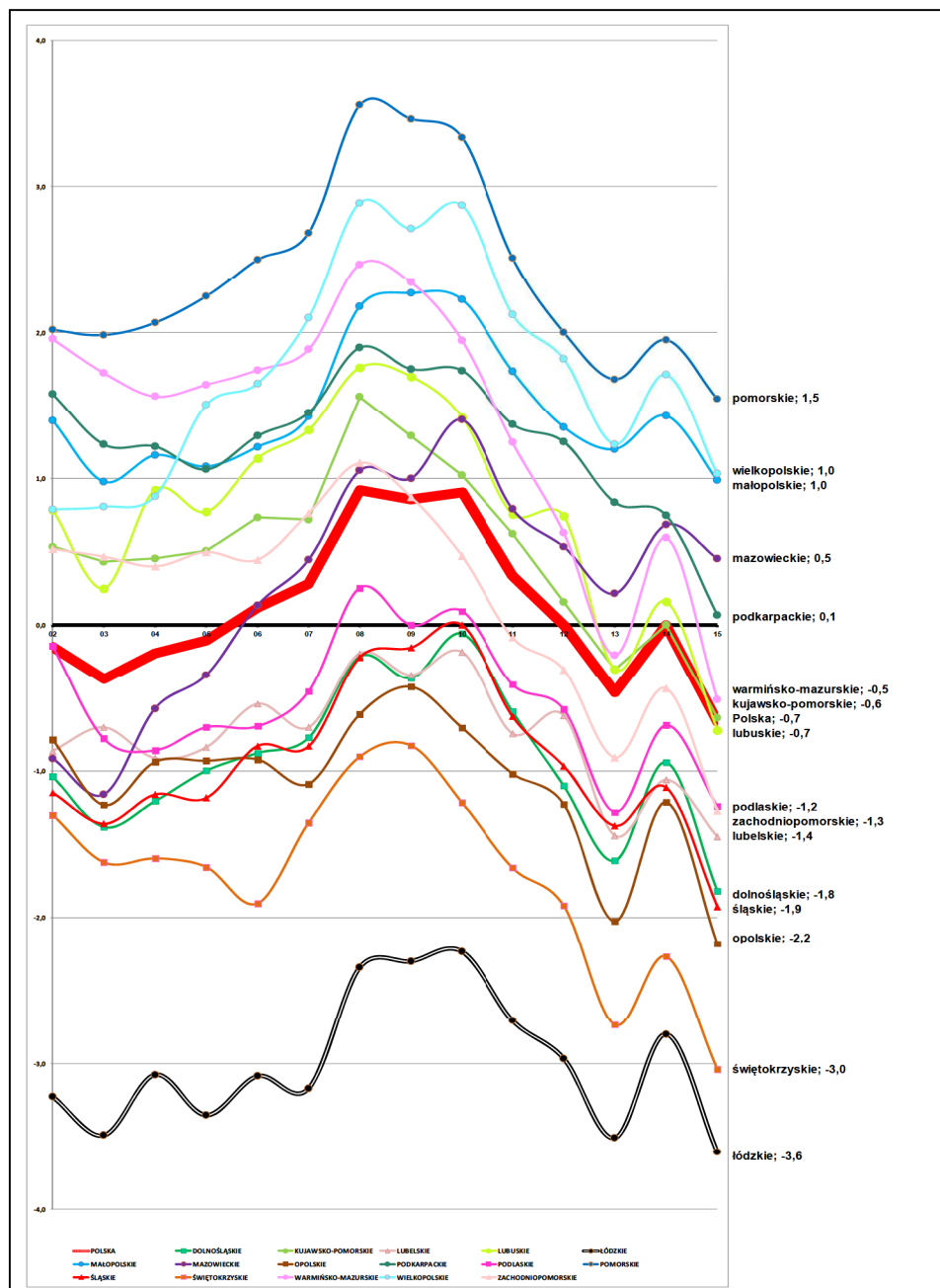
Istotnym elementem analizy sytuacji demograficznej każdego obszaru jest obserwacja ruchu naturalnego ludności. Wypadkową natężenia urodzeń i zgonów jest występowanie na określonym poziomie przyrostu/ubytku naturalnego ludności. W województwie łódzkim w latach 2002–2015 występował na niespotykanym w innych województwach niskim poziomie ubytek naturalny ludności (wyk. 2.4.).

W ujęciu przestrzennym województwo łódzkie należy do grupy regionów o przewadze zgonów ludności nad urodzeniami (por. wyk. 2.4.).

---

⁸ „W literaturze przedmiotu podkreśla się, że spadek liczby ludności dużego miasta, stanowiącego złożony system zależności, rzędu 20%–30% lub więcej, musi wywołać poważne konsekwencje społeczne, gospodarcze i przestrzenne. Prowadzi bowiem do utraty kapitału ludzkiego, często jednostek o stosunkowo wyższych dochodach, bardziej dynamicznych i lepiej wykształconych. Ogranicza to potencjał i atrakcyjność miasta, jego możliwości, a także dochody. W efekcie następuje kurczenie się rynku nieruchomości, spowolnienie rozwoju lub regres rynku konsumpcyjnego, prowadzące do zmniejszenia popytu i podaży pracy. W konsekwencji możliwości oraz tempo rozwoju społeczno-gospodarczego stają się ograniczone, co rzutuje na stopień zaspokojenia potrzeb mieszkańców oraz możliwości realizacji przez nich swoich aspiracji”. (Kryńska 2015, s. 180).

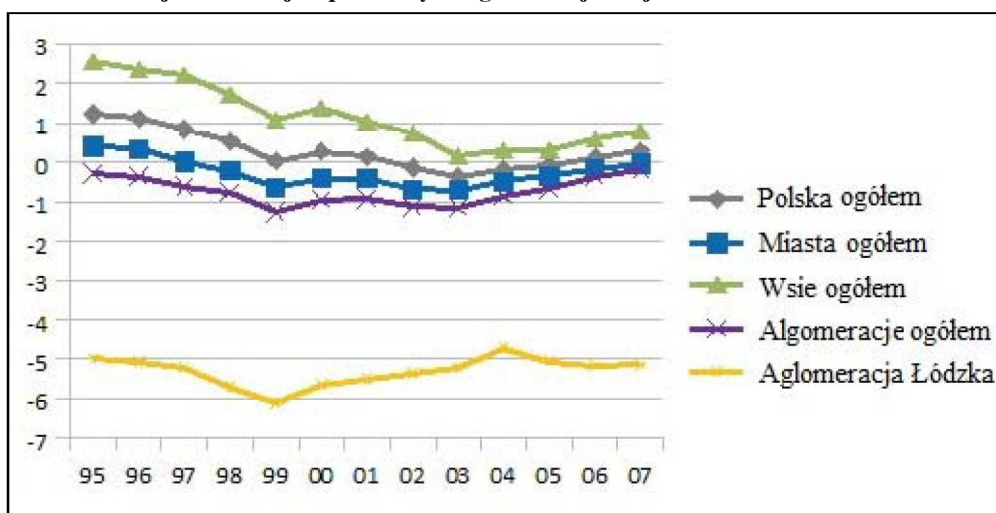
Wykres 2.4. Przyrost i ubytek naturalny na 1000 ludności według województw w latach 2002–2015

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

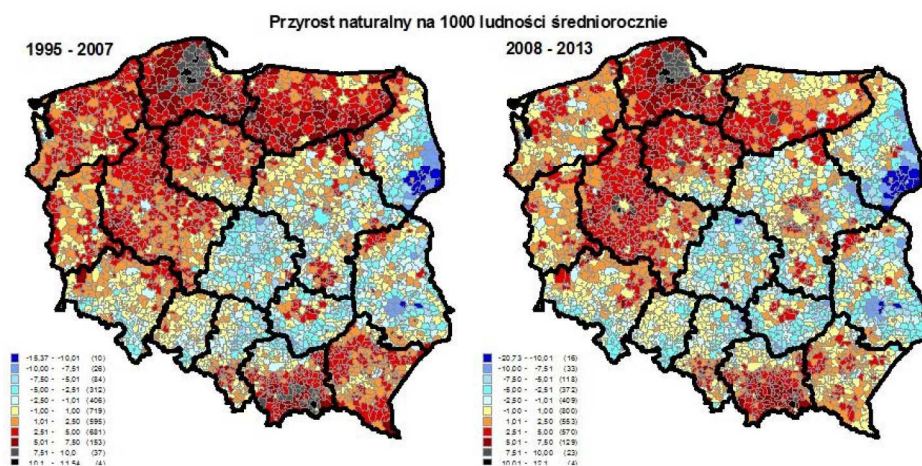
Wykres 2.5. potwierdza także ostatnią pozycję aglomeracji łódzkiej w zakresie największego ubytku naturalnego w skali ogólnopolskiej.

Wykres 2.5. Przyrost i ubytek naturalny na 1000 ludności miast i wsi oraz aglomeracji łódzkiej na tle kraju i pozostałych aglomeracji miejskich w latach 1995–2007

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Rycina 2.4. Przyrost naturalny na 1000 ludności w latach 1995–2007 i 2008–2013 (średniorocznie) według miast i gmin

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Na rycinie 2.4. przedstawiono w skali miast i obszarów wiejskich gmin przyrost naturalny na 1000 ludności (średniorocznie) w dwóch podokresach 1995–2007 oraz 2008–2013. Województwo łódzkie pod względem przyrostu naturalnego należało w obu okresach do regionów o najniższym poziomie. Jest to efekt najwyższego w kraju natężenia zgonów, nie rekompensującego ubytków z powodu relatywnie niskiego poziomu urodzeń (wyk. 2.4., 2.5., 2.6.).

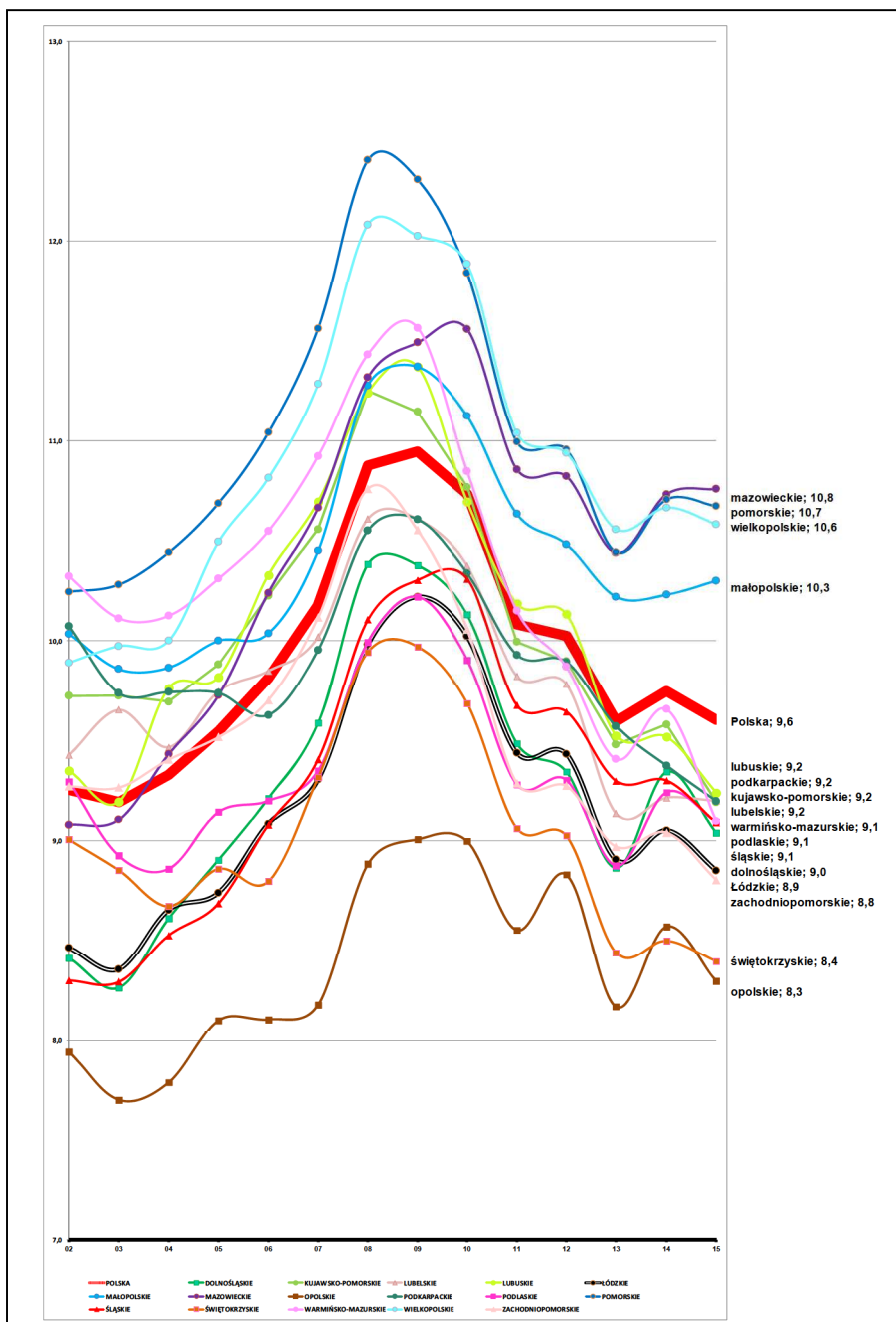
W 2016 r. ubytek naturalny w województwie wyniósł –7419 osób (w 2015 r. –9012). Współczynnik przyrostu naturalnego (na 1000 mieszkańców) wyniósł –2,98‰ wobec –3,61‰ w 2015 r. (dla Polski –0,15‰). Pomimo poprawy w skali roku współczynnik ten był nadal najniższy wśród województw. Ujemny wskaźnik przyrostu naturalnego był zdecydowanie niższy w miastach niż na wsi (–3,44‰ wobec –2,21‰). W niemal wszystkich powiatach liczba zgonów przewyższała liczbę urodzeń, zaś najniższym wskaźnikiem charakteryzowały się: Łódź (–5,04‰), powiat kutnowski (–4,63‰) oraz radomszczański (–4,43‰). Jedynie powiat bełchatowski i miasto Skierniewice zanotowały w 2016 r. dodatni wskaźnik przyrostu naturalnego (odpowiednio 0,92‰ oraz 0,64‰).

2.3.2. Urodzenia

Na wykresie 2.6. zaprezentowano natężenie liczby urodzeń w przeliczeniu na 1000 ludności w poszczególnych latach okresu 2002–2015. Województwo łódzkie należało do grupy jednostek o najniższym poziomie tego wskaźnika (niższy poziom wykazywały tylko województwo opolskie i świętokrzyskie). W tym okresie był to poziom niższy od średniej ogólnopolskiej.

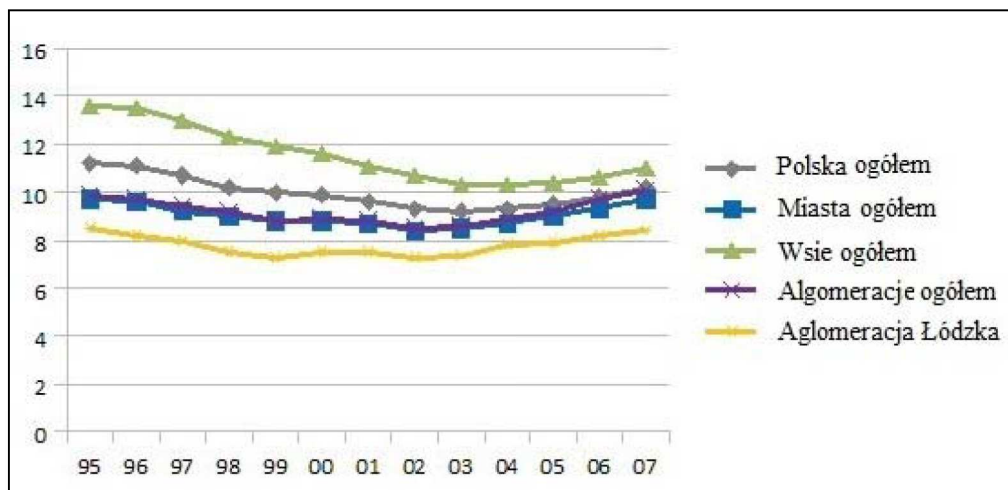
Warto zaznaczyć, że w 2016 r. w województwie łódzkim odnotowano 22,8 tys. urodzeń żywych, tj. o 3,1% więcej niż w 2015 r., kiedy utrzymywał się spadek urodzeń o 2,6%. W Polsce w 2016 r. wystąpił wzrost urodzeń o 3,5% (wobec spadku o 1,6% w 2015 r.). Współczynnik natężenia urodzeń w 2016 r. wyniósł w Łódzkiem 9,16‰ (w kraju 9,95 ‰). Najwyższy współczynnik urodzeń odnotowano w Skierniewicach (10,74 ‰) i powiecie wieruszowskim (10,27 ‰), najniższy natomiast w powiecie kutnowskim (8,17‰) i Łodzi. Współczynnik płodności również wzrósł do wartości 39,87, co oznacza, że na 1000 kobiet w wieku rozrodczym przypadało prawie 40 urodzeń żywych. Korzystniej kształtował się ogólny współczynnik dzietności, który w 2016 r. wyniósł 1,32 wobec 1,26 w roku poprzednim (w Polsce odpowiednio 1,36 wobec 1,29 w 2015 r.). Jednakże tak niska wartość współczynnika dzietności w województwie łódzkim i w kraju nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń.

Wykres 2.6. Liczba urodzeń żywych na 1000 ludności według województw w latach 2002–2015

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

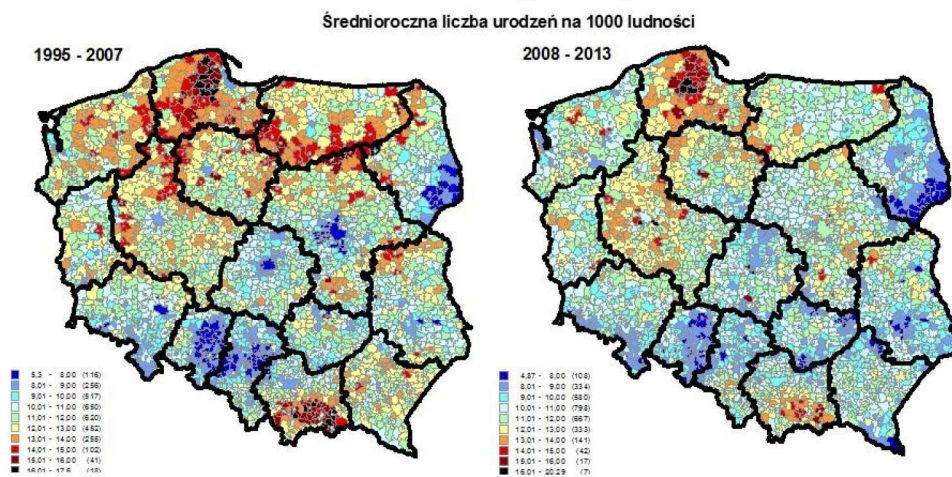
Wykres 2.7. Liczba urodzeń żywych na 1000 ludności miast i wsi oraz aglomeracji łódzkiej na tle kraju i pozostałych aglomeracji miejskich w latach 1995–2007

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.7. potwierdza także ostatnią pozycję aglomeracji łódzkiej w zakresie najniższego poziomu urodzeń w skali ogólnopolskiej.

Rycina 2.5. Liczba urodzeń na 1000 ludności w latach 1995–2007 i 2008–2013 (średniorocznie) według miast i gmin

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

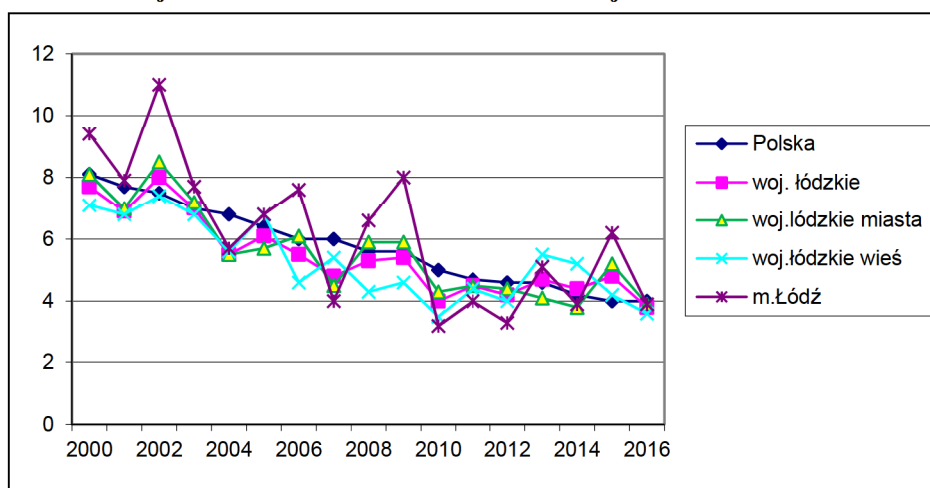
Na rycinie 2.5. przedstawiono w skali miast i obszarów wiejskich gmin współczynniki urodzeń na 1000 ludności (średniorocznie) w dwóch podokresach 1995–2007 oraz 2008–2013. Województwo łódzkie pod względem urodzeń należało w obu ww. okresach do regionów o najniższym poziomie rozrodczości w kraju.

2.3.3. Umieralność

2.3.3.1. Umieralność niemowląt

Od początku procesu transformacji w Polsce występował szybki spadek umieralności niemowląt. W 2016 r. zarejestrowano w Polsce 1,5 tys. zgonów niemowląt (dzieci poniżej 1 roku życia), podobnie jak w roku poprzednim. Współczynnik wyrażający liczbę zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych wyniósł 4,0‰, tj. o 50% mniej niż w 2000 r. W skali regionalnej w Polsce występują ciągle bardzo wyraźne różnice w poziomie zgonów niemowląt. W 2016 r. najmniejszą liczbę zgonów na 1000 urodzeń żywych (2,8–3,7) odnotowano w województwach: małopolskim, mazowieckim oraz pomorskim. Z kolei najwięcej (4,5–4,8) takich zdarzeń zaobserwowano w: łódzkim, śląskim, podlaskim. Dynamikę zmian współczynników zgonów niemowląt (na 1000 urodzeń żywych) w Polsce i województwie łódzkim w latach 2000–2016 przedstawiono na wykresie 2.8.

Wykres 2.8. Współczynniki zgonów niemowląt (na 1000 urodzeń żywych) w województwie łódzkim i m. Łodzi na tle kraju w latach 2000–2016

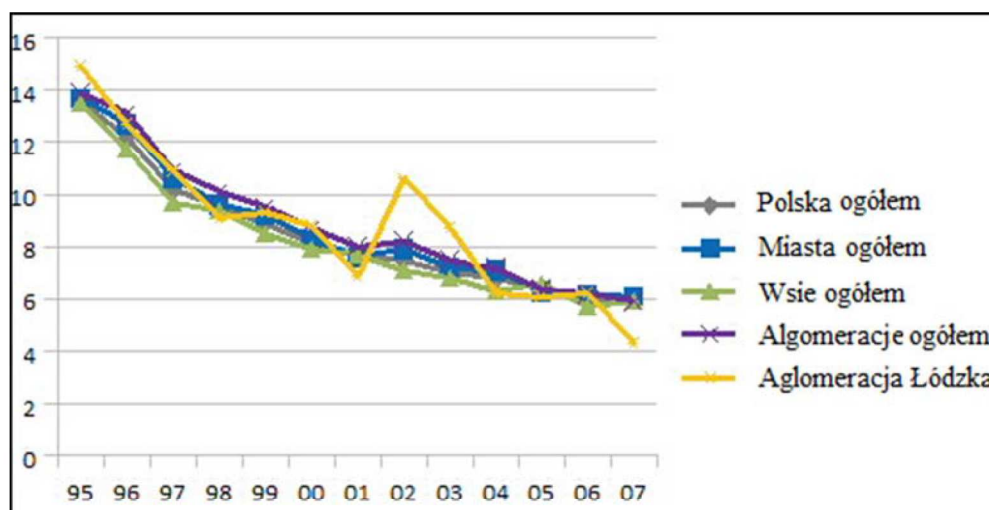

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS; Roczniki demograficzne 2000–2016, GUS, Warszawa.

Pozytywny trend systematycznego obniżania się umieralności niemowląt występuje w analizowanym okresie zarówno w kraju jak i w województwie łódzkim. W 2016 r. zarejestrowano w Łódzkiem 86 zgonów niemowląt, wobec 106 w roku poprzednim. Zgony chłopców stanowiły 46,5% zgonów dzieci w wieku poniżej 1 roku życia (wobec 56,6% w 2015 r.). Współczynnik natężenia zgonów niemowląt był niższy niż przed rokiem o 1,02 punktu promilowego i wyniósł 3,77‰ (poniżej średniej krajowej – 4,0 ‰). Pomimo stałego spadku, poziom zjawiska jest nadal znaczący i wykazuje oznaki pewnej stagnacji.

Niepokojący jest fakt utrzymującego się wysokiego poziomu wartości współczynników zgonów niemowląt w m. Łodzi i aglomeracji łódzkiej (wyk. 2.8. i 2.9.).

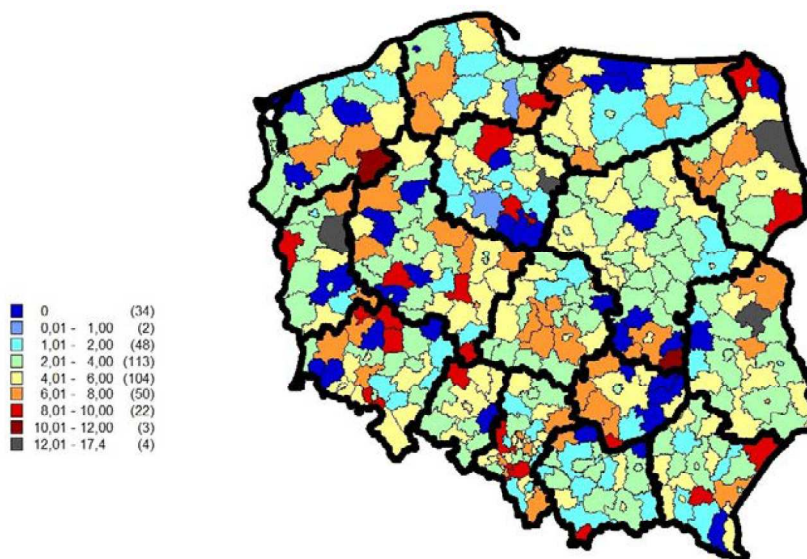
Wykres 2.9. Współczynniki zgonów niemowląt (na 1000 urodzeń żywych) według miast i wsi oraz aglomeracji łódzkiej na tle kraju i pozostałych aglomeracji w latach 1995–2007

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Po Łodzi, wysoka umieralność niemowląt występuje również w powiatach pabianickim, łaskim, bełchatowskim i piotrkowskim, co może wskazywać na niższy poziom życia mieszkańców i barierę dostępności przestrzennej do wysoko wyspecjalizowanych form opieki zdrowotnej (ryc. 2.6.).

Rycina 2.6. Współczynniki zgonów niemowląt (na 1000 urodzeń żywych) według województw i powiatów w 2015 r.

Źródło: Sytuacja demograficzna Polski, Raport 2015–2016, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2016.

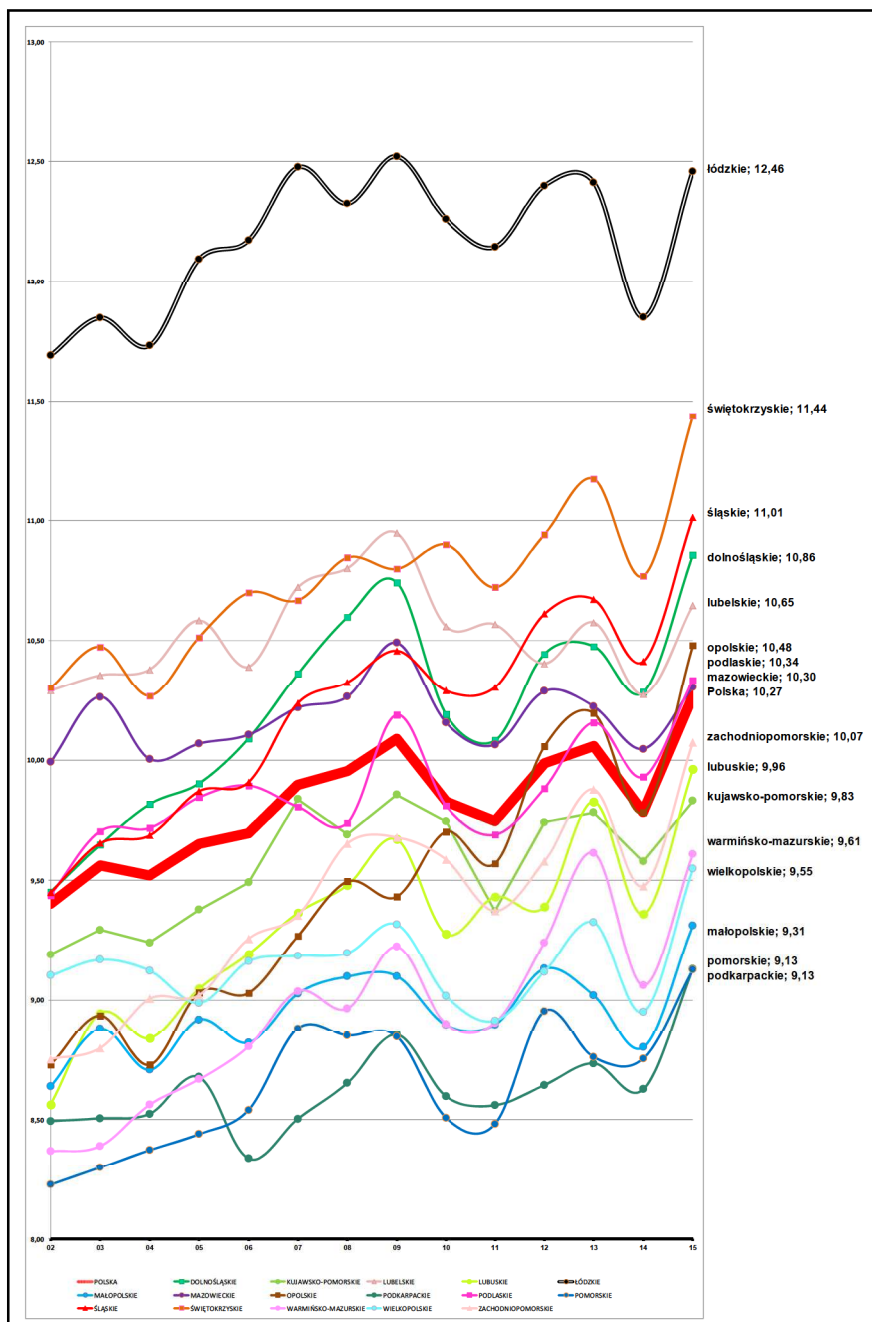
Dalsze obniżanie poziomu umieralności niemowląt wymaga radykalnych zmian w systemie ochrony zdrowia na wszystkich szczeblach, a szczególnie na poziomie gminy i powiatu, zwłaszcza realizacji programów w sferze opieki nad matką i dzieckiem, aby zbliżyć się do poziomu krajów notujących w tym zakresie największe osiągnięcia (gdzie osiąga się współczynniki na poziomie 2–3‰). Jest to ważne zadanie dla władz lokalnych i samorządowych w regionie łódzkim i mieście Łodzi.

2.3.3.2. Umieralność ludności

Drugim ważnym czynnikiem ruchu naturalnego decydującym o zmianach liczby ludności w regionie jest poziom natężenia zgonów. W latach 90. obserwowany był spadek umieralności ludności w Polsce (Potrykowska, Clarke 1995; Potrykowska 1998), a od 2003 r. nastąpił wzrost, gdy rejestrowano ok. 365–380 tys. zgonów rocznie.

Jak widać na wykresie 2.10. natężenie zgonów w województwie łódzkim w okresie 2002–2015 było najwyższe w Polsce – na poziomie niespotykanym w innych województwach (wyk. 2.10.).

Wykres 2.10. Współczynniki zgonów na 1000 ludności według województw w latach 2002–2015

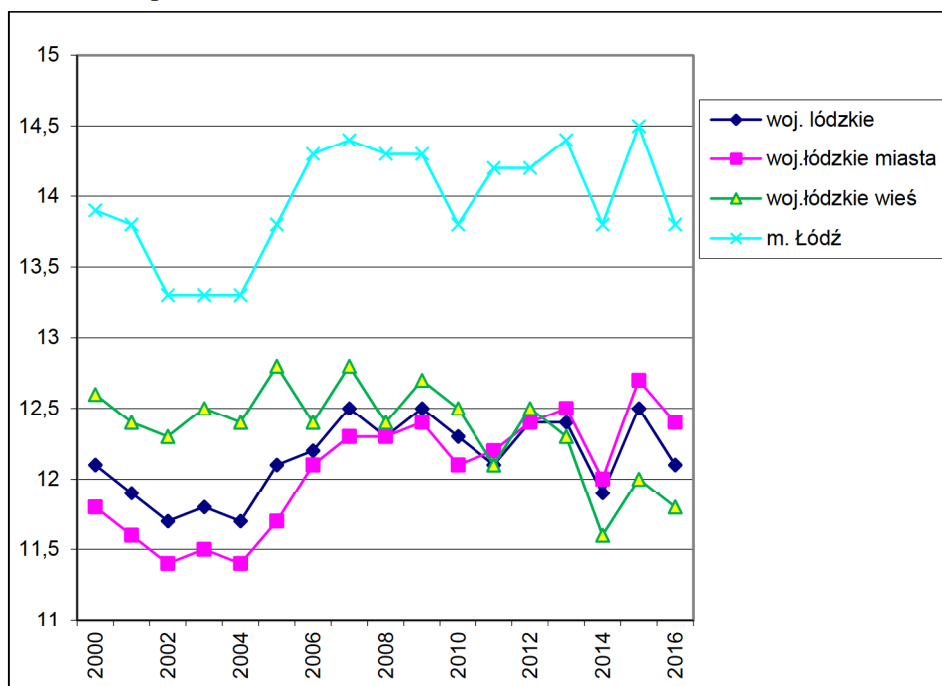
Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

W 2016 r. w Polsce zmarło ponad 388 tys. osób, o 7 tys. mniej niż w 2015 r., a współczynnik umieralności wyniósł 10,1 ‰ (w 2015 r. 10,3‰). Liczba zgonów zmniejszyła się o 1,8% (wobec wzrostu o 4,9% w 2015 r.). Dla mężczyzn współczynnik ten był o 1,0 punkt promilowy wyższy niż dla kobiet.

W województwie łódzkim poziom umieralności był ekstremalnie wysoki i wyniósł 12,5‰, jako najwyższy w kraju (por. wyk. 2.10.).

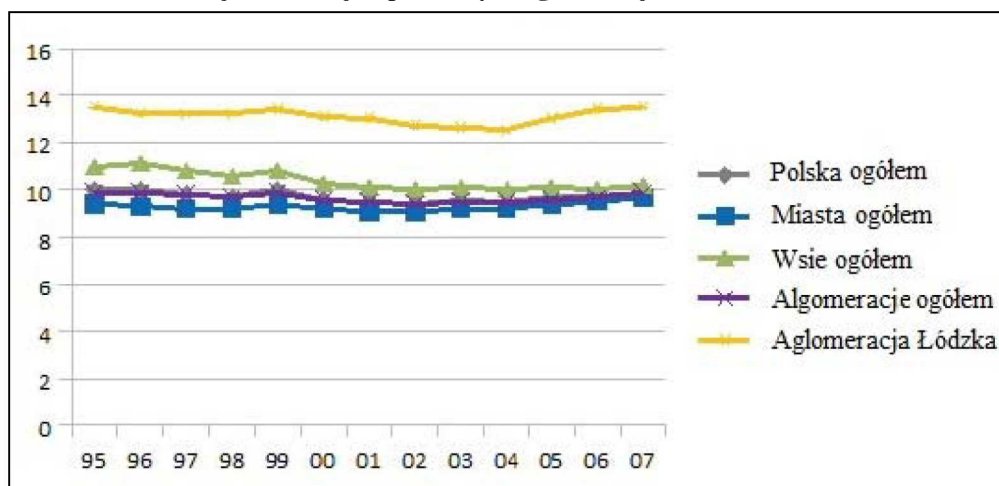
W 2016 r. w województwie łódzkim zmarło 30,2 tys. osób, tj. o 2,9% mniej niż w roku poprzednim (wobec wzrostu o 4,7% w 2015 r.). Współczynnik umieralności ukształtował się na poziomie 12,14‰ i pozostał najwyższym w skali województw (dla Polski wyniósł 10,18‰). Tak wysoki poziom natężenia zgonów tylko częściowo można wytłumaczyć najwyższym udziałem osób w wieku poprodukcyjnym (por. wyk. 2.11.).

Wykres 2.11. Współczynniki zgonów (na 1000 ludności) w woj. łódzkim w podziale na miasto i wieś oraz w m. Łodzi w latach 2000–2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wykres 2.12. Współczynniki zgonów na 1000 ludności miast i wsi oraz aglomeracji łódzkiej na tle kraju i pozostałych aglomeracji w latach 1995–2007

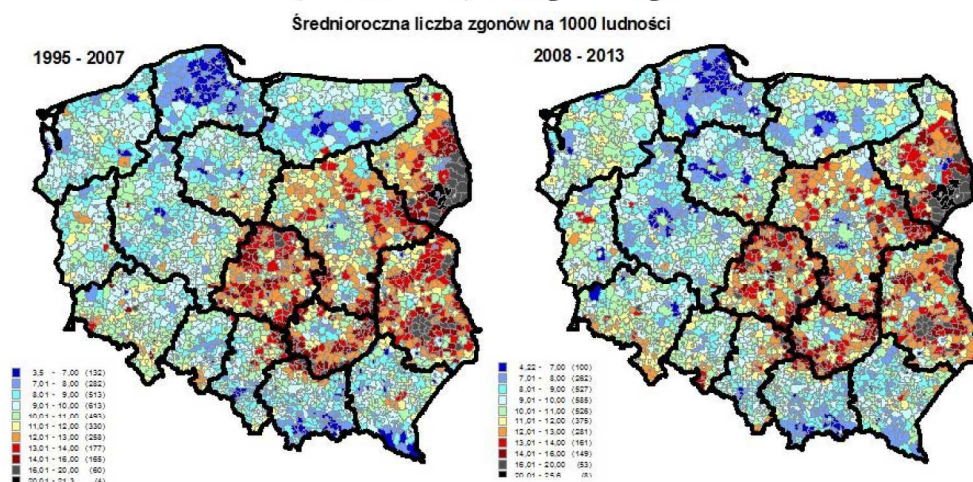

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.12. potwierdza pierwszą pozycję aglomeracji łódzkiej w zakresie najwyższego poziomu zgonów w skali ogólnopolskiej.

W Łódzkiem poziom umieralności w miastach (12,36‰) był wyższy niż na wsi (11,77‰), zaś najwyższe wartości przyjął w Łodzi (13,83‰). Większe zróżnicowanie współczynnika zgonów wystąpiło między poszczególnymi powiatami, tzn. najwyższe wartości notowano w powiatach: poddębickim (12,83‰), kutnowskim (12,80‰) i radomszczańskim (12,78‰), natomiast najniższe w powiecie bełchatowskim (9,06‰) – por. ryc. 2.7.

Rycina 2.7. Współczynniki zgonów na 1000 ludności w latach 1995–2007 i 2008–2013 (średniorocznie) według miast i gmin

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Zgony mężczyzn stanowiły 51,9% ogólnej liczby zgonów (przed rokiem 51,7%). W kraju udział ten wzrósł z 51,8% w 2015 r. do 52,1% w 2016 r. Na terenach wiejskich odsetek zgonów mężczyzn był wyższy niż w miastach i wyniósł 53,7% wobec 53,2% przed rokiem, co świadczy o zjawisku nadumieralności mężczyzn w regionie.

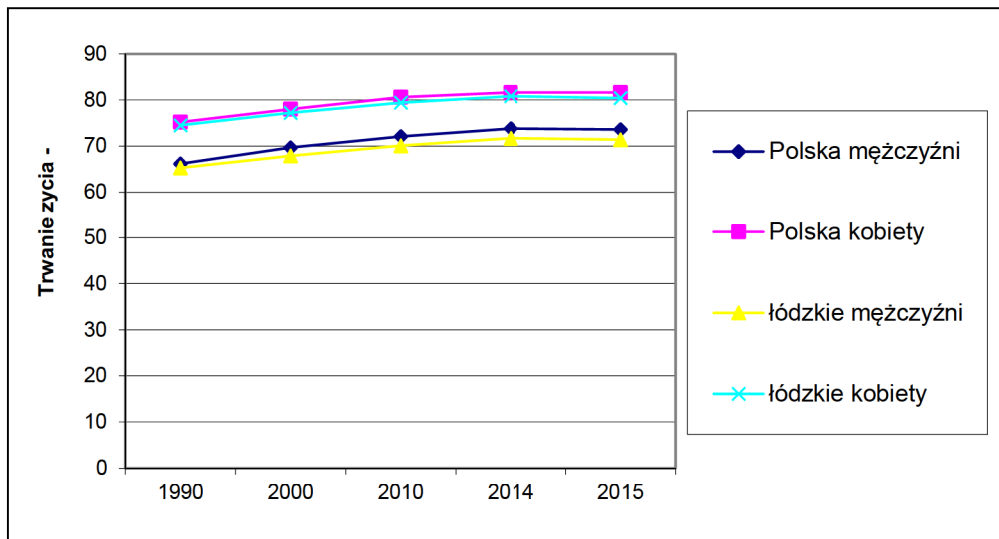
Głównymi przyczynami zgonów odnotowanymi w województwie łódzkim pozostały choroby układu krążenia – 41,7% zgonów oraz nowotwory – 25,2%. W przypadku mężczyzn udziały te wyniosły odpowiednio 35,5% oraz 25,9%, natomiast w przypadku kobiet – 48,0% oraz 23,4%. Połowa zmarłych nie ukończyła 79,0 lat; dla kobiet wiek środkowy wyniósł 83,4 lata, a dla mężczyzn – 72,8 lata.

Negatywną specyficzną cechą województwa łódzkiego jest najwyższy poziom umieralności ludności w skali ogólnopolskiej. Zmiany w umieralności pozostają w ścisłym związku z ograniczaniem od wielu lat zgonów z powodu najważniejszej ich przyczyny – chorób układu krążenia; na początku lat 90. XX w. Były one przyczyną ponad 52% zgonów, zaś obecnie – 42%. Mimo pozytywnej zmiany nadumieralność Polaków spowodowana chorobami układu krążenia jest dwukrotnie wyższa w porównaniu z wieloma krajami Europy

Zachodniej. Mniejsza poprawa dotyczy umieralności spowodowanej przyczynami zewnętrznymi. Niekorzystnym zjawiskiem jest wzrost liczby zgonów z powodu chorób nowotworowych (w 1990 r. stanowiły 20% zgonów, a obecnie prawie 26%). Wzrasta umieralność z powodu chorób układu trawiennego, nie zmniejsza się umieralność wywołana chorobami układu oddechowego.

Najwyższy poziom umieralności ludności na ziemi łódzkiej ma ujemny wpływ na długość przeciętnego trwania życia mieszkańców regionu, które jest najkrótsze w kraju. W kraju noworodek chłopiec miał przed sobą 73,75 lat przeciętnego dalszego trwania życia, a dziewczynka – 81,61, natomiast w woj. łódzkim odpowiednio: 71,4 i 80,4 lat.

Wykres 2.13. Przeciętne trwanie życia noworodka urodzonego w latach 1990, 2000, 2010, 2014 i 2015 w Polsce i województwie łódzkim

Źródło: Rocznik demograficzny 2015, GUS, Warszawa 2016, s. 388.

Od 1990 roku przeciętne trwanie życia chłopca wydłużyło się prawie o 7 lat, a dziewczynki niemal o 6 lat (wyk. 2.13.). W roku 2016 nastąpił dalszy wzrost długości trwania życia Polaków. Wydłużanie dalszego trwania życia Polaków przez wiele lat wynikało głównie ze spadku umieralności niemowląt; obecnie coraz większego znaczenia nabiera spadek natężenia zgonów osób starszych.

2.4. Ruch wędrowkowy w województwie łódzkim

Podstawową charakterystyką sytuacji społeczno-gospodarczej określonego obszaru jest saldo migracji ludności. Obok ubytku naturalnego ludności na spadek liczby ludności województwa łódzkiego wpływ miało także, obserwowane od kilku lat, ujemne saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych ludności na pobyt stały. Mimo niedoskonałości takiego ujęcia, wynikającego z ujmowania w statystyce ruchu wędrowkowego ludności tylko tzw. migracji rejestrowanych (które polegają na formalnym zameldowaniu lub wymeldowaniu się osób z określonej jednostki podziału administracyjnego kraju), miernik ten daje istotne informacje na temat „atrakcyjności” osiedleńczej danego terytorium. Wartość poznawcza współczynnika salda migracji jest większa, jeśli nie dokonujemy tu obserwacji krótkookresowych, rocznych lecz bierzemy pod uwagę zsumowaną wielkość zameldowań i wymeldowań zarejestrowanych na danym obszarze w możliwie długim okresie.

W niniejszym opracowaniu wzięto pod uwagę wszystkie zarejestrowane zameldowania i wymeldowania z terenów poszczególnych województw, w ramach migracji międzywojewódzkich.

W latach 1995–2015 do województwa łódzkiego przybyło (w formie zameldowań na pobyt stały) prawie 116 tys. osób. W tym czasie wymeldowało się prawie 146 tys. osób. Oznacza to, iż w dwudziestoleciu województwo łódzkie wykazywało ujemne saldo migracji międzywojewódzkich na poziomie ponad 30 tys. osób, czyli 11,7 osoby na 1000 średniego stanu ludności województwa z lat 1995–2015 (por. tab. 2.3, ryc. 2.8.).

W 2016 r., w województwie łódzkim, odnotowano 20,1 tys. zameldowań w ramach ruchu migracyjnego wewnętrznego oraz 0,6 tys. z zagranicy. Jednocześnie 21,8 tys. osób wymeldowało się z pobytu stałego w inne miejsce w Polsce oraz 0,3 tys. osób – za granicę

Większość migracji wewnętrznych odbywała się w ruchu w obrębie województwa. W 2016 r. ten typ migracji stanowił 79,0% zameldowań oraz 72,9% wymeldowań. Najczęstszym kierunkiem przemieszczeń ludności wewnątrz województwa były migracje z miast na wieś, które objęły 6,4 tys. osób, w przeciwnym kierunku (ze wsi do miast) przeprowadziło się 3,7 tys. osób. W 2016 r., z innych regionów Polski, w województwie łódzkim na pobyt stały zameldowało się 4,2 tys. osób, z których 23,4% pochodziło z województwa mazowieckiego, 16,3% – śląskiego, a 13,5% z wielkopolskiego. W tym czasie łódzkie opuściło 5,9 tys. osób, z których 36% zamieszkało w województwie mazowieckim, 11,2% w wielkopolskim, 10,8% w dolnośląskim, a 10,5% w śląskim.

Tabela 2.3. Migracje wewnętrzne ludności w latach 1995–2007 w podziale na miasto i wieś oraz w aglomeracji łódzkiej na tle kraju i pozostałych aglomeracji miejskich

Stan ludności, zmiany i ruch wędrowniczy ludności	Liczba ludności				Zameldowania 1995–2007		Wymeldowania 1995–2007		Saldo migracji 1995–2007	
	1995	2007	średnia 1995–2007	zmiana 1995–2007 w %	Liczba osób	w % średniej liczby ludności średnio-rocznie	Liczba osób	w % średniej liczby ludności średnio-rocznie	Liczba osób	w % średniej liczby ludności
Polska Ogółem	38609399	38115641	38332021	–1,3	5639761	11,3	5800772	11,6	–161011	–4,2
Miasta ogółem	23876667	23231655	23585019	–2,7	3114845	10,2	3379206	11,0	–264361	–11,2
Wsie ogółem	14732732	14883986	14747003	1,0	2524916	13,2	2421566	12,6	103350	7,0
Tereny poza aglomeracjami razem	20510175	20083739	20276239	–2,1	2954498	11,2	3353514	12,7	–399016	–19,7
Agglomeracje GUS Razem	18099224	18031902	18055783	–0,4	2685263	11,4	2447258	10,4	238005	13,2
Agglomeracja Łódzka	1241845	1170807	1207138	–5,7	128404	8,2	122290	7,8	6114	5,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

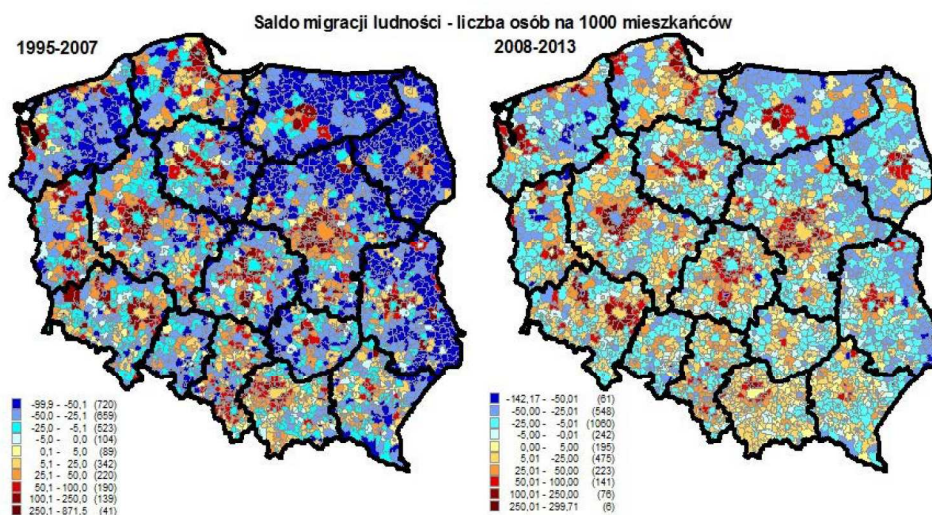
Odnotowany w województwie łódzkim ubytek migracyjny w ruchu wewnętrznym, podobnie jak w latach poprzednich, dotyczył jedynie mieszkańców miast, gdzie w 2016 r. wyniósł minus 3,9 tys. osób (wobec –3,8 tys. w 2015 r.). Na wsi natomiast odnotowano wzrost liczby ludności w wyniku przemieszczeń o 2,2 tys. osób (wobec 2,1 tys. w 2015 r.).

Saldo migracji stałej ukształtowało się na poziomie minus 1,4 tys. osób (wobec minus 1,7 tys. osób w 2015 r.).

Saldo migracji zagranicznych natomiast pierwszy raz w 2016 r. osiągnęło w województwie łódzkim wartość dodatnią (podobnie jak w kraju) i wyniosło 0,3 tys. osób (wobec minus 0,3 tys. osób w 2014 r.). W skali całego kraju saldo migracji zagranicznej również przyjęło wartość dodatnią, tj. 1,5 tys. osób (wobec minus 15,8 tys. osób w 2014 r.). Spośród 623 imigrantów najwięcej, tj. 243 przybyło z Wielkiej Brytanii (co stanowiło 39,0%), z Niemiec – 62 osoby (10,0%) oraz z Ukrainy – 36 osób (5,8%). Głównymi kierunkami odpływu migracyjnego mieszkańców województwa łódzkiego za granicę, podobnie jak w latach poprzednich, były: Wielka Brytania – 156 emigrujących (45,2%), Niemcy – 66 osób (19,1%) oraz Holandia – 22 osoby (6,4%).

W rezultacie obu procesów ogólne saldo migracji w regionie (podobnie do przyrostu naturalnego, lecz w znacznie mniejszym stopniu) wpływało ujemnie na rozwój potencjału ludnościowego w województwie łódzkim w okresie 2000–2016.

Rycina 2.8. Saldo migracji wewnętrznych na 1000 ludności według miast i gmin w latach 1995–2007 i 2008–2013

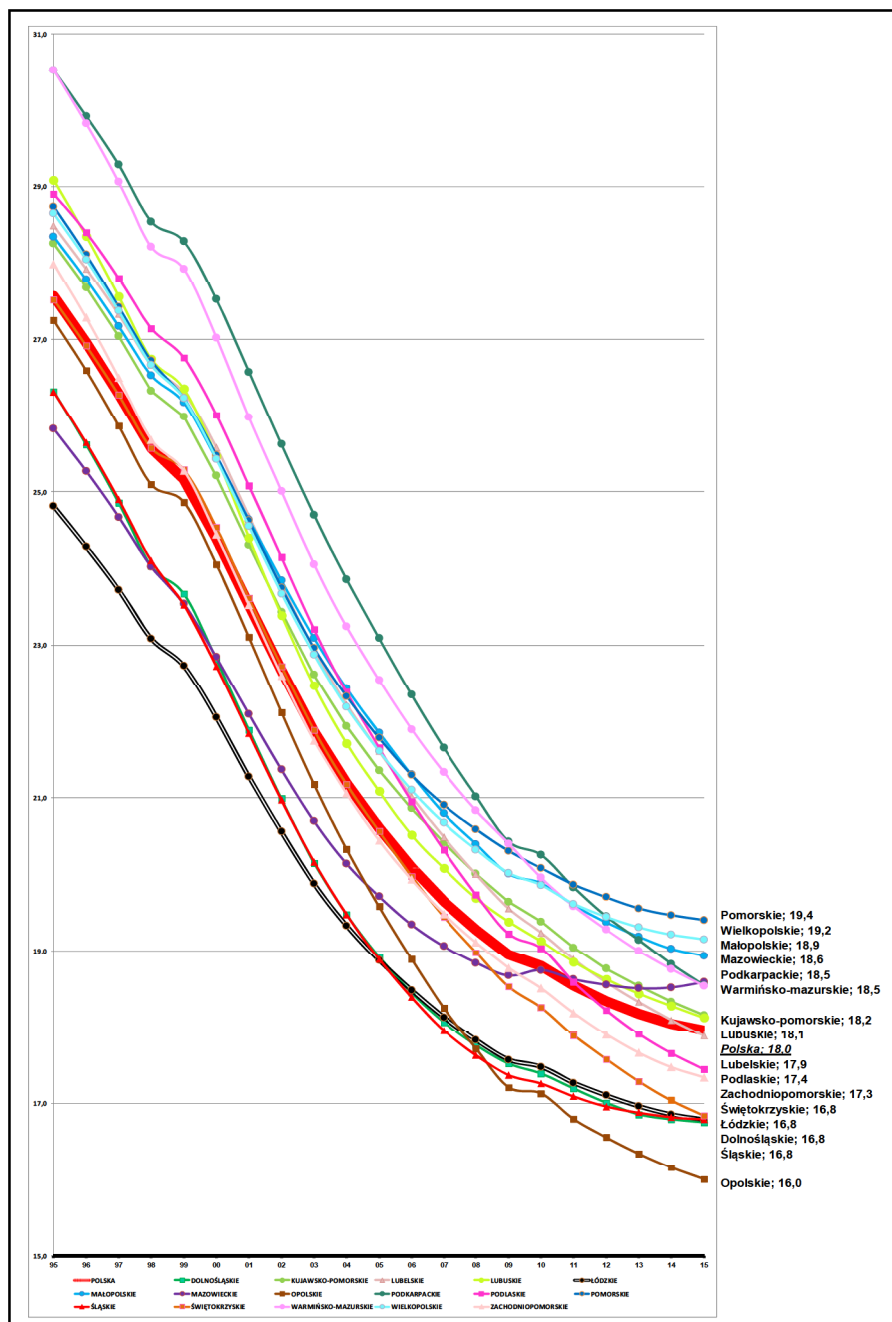
Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Na rycinie 2.8. w skali miast i obszarów wiejskich gmin przedstawiono saldo migracji wewnętrznych na 1000 ludności) w dwóch podokresach 1995–2007 oraz 2008–2013. Województwo łódzkie, zwłaszcza w okresie 2008–2013 należało do grupy regionów o relatywnie najniższym poziomie wymeldowań mieszkańców. Jednocześnie obszar ten charakteryzował się wysokim nasileniem zameldowań niemal wyłącznie w strefie podmiejskiej aglomeracji łódzkiej (z wyjątkiem Łodzi). Wypadkową tych procesów był rozkład przestrzenny salda migracji wewnętrznych w województwie łódzkim, gdzie: obszar oddziaływania stolicy regionu wykazywał relatywnie wysokie dodatnie saldo migracji, podczas gdy rdzeń aglomeracji – m. Łódź – oraz większość terenów peryferyjnych wykazywała saldo ujemne. Zwraca również uwagę fakt względnego wyhamowania procesów migracyjnego wyludniania się obszarów obrzeży województwa, co można zaobserwować porównując procesy z lat 1995–2007 i 2008–2013.

2.5. Zmiany struktury ludności według ekonomicznych grup wieku

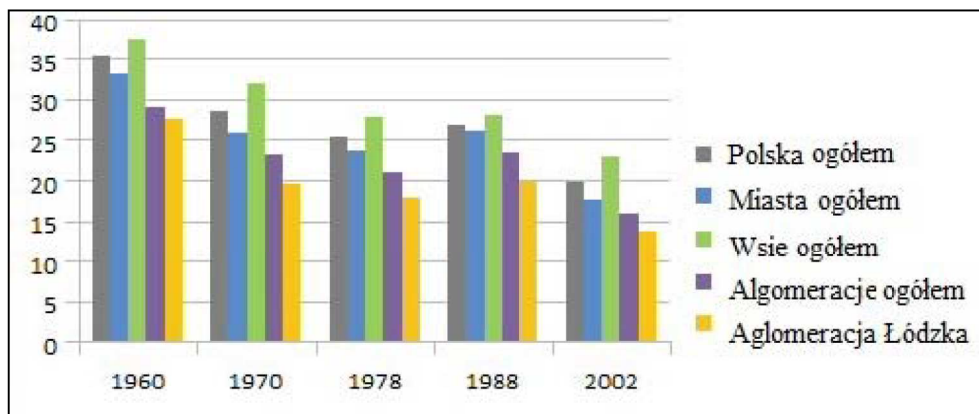
Bardzo ważnym elementem sytuacji demograficznej każdego obszaru jest struktura wieku ludności. Ma ona znaczny, a niekiedy nawet decydujący wpływ na kształtowanie się sytuacji społeczno-gospodarczej określonego terytorium. Determinuje dostępną na danym terenie podaż zasobów pracy oraz decyduje o podstawowych potrzebach w zakresie szeroko rozumianej infrastruktury społecznej, zwłaszcza generowanych przez dwie skrajne grupy, tj. osoby w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym. Tak więc struktura wieku ludności nie tylko określa aktualną sytuację, ale również decyduje o perspektywach rozwoju danego obszaru. Województwo łódzkie w okresie 1995–2015 wykazywało wyraźnie niższy od średniej ogólnopolskiej poziom udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców. Na początku omawianego okresu w województwie stwierdzono najniższy wśród jednostek NTS 2 w kraju udział dzieci i młodzieży. Począwszy od lat 2004–2006 sytuacja województwa łódzkiego, względnie biorąc, nieco się poprawiła. Podobny udział ludności w wieku przedprodukcyjnym jak w województwie łódzkim zaczął występować w województwach świętokrzyskim, dolnośląskim śląskim, zaś niższy od województwa łódzkiego udział najmłodszej grupy ludności wykazywało województwo opolskie (por. wyk. 2.14.).

Wykres 2. 14. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem według województw w latach 1995–2015

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.15. Zmiany udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem w latach 1960–2002 według miast i gmin oraz aglomeracji łódzkiej na tle kraju i pozostałych aglomeracji miejskich.

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

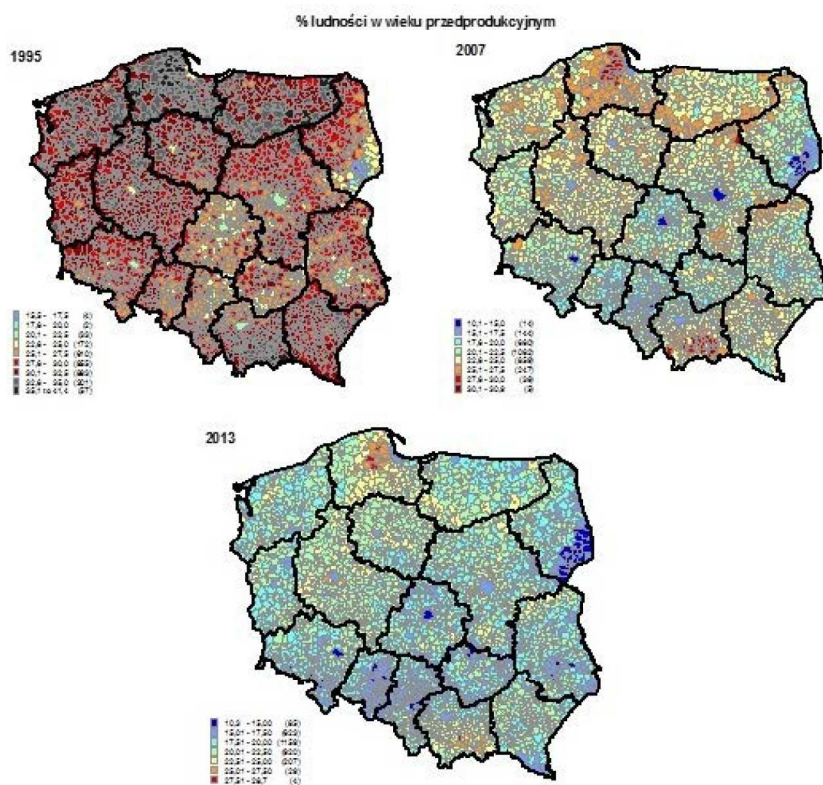
Wykres 2.15. potwierdza ostatnią pozycję aglomeracji łódzkiej w zakresie najniższego udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym w skali ogólnopolskiej w analizowanym okresie.

W 2016 r. liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (poniżej 18 lat) w województwie łódzkim zmniejszyła się w porównaniu do poprzedniego roku o 0,3% (wobec spadku o 0,8 % w 2015 r.). W Polsce w 2016 r. spadek ten wyniósł 0,1% i był również niższy niż w 2015 r. (o 0,6%). Odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym w województwie łódzkim pozostał na niezmienionym poziomie, tj. 16,8% ogółu populacji (w kraju spadek do 17,9% w 2016 r.).

Na rycinie 2.9. przedstawiono zmiany udziału najmłodszej grupy wiekowej w latach 1995, 2007 i 2013 według miast i gmin. W województwie łódzkim najniższy udział osób w wieku przedprodukcyjnym w 1995 r. występował głównie w m. Łodzi i otaczających gminach, natomiast w 2007 r. obejmował już przeważającą część obszaru regionu. W 2013 r. występował na całym obszarze województwa, z wyjątkiem kilku gmin.

Spadek liczby dzieci i młodzieży jest procesem niekorzystnym, bowiem w następstwie czasu osłabia to zasób ludności w wieku produkcyjnym.

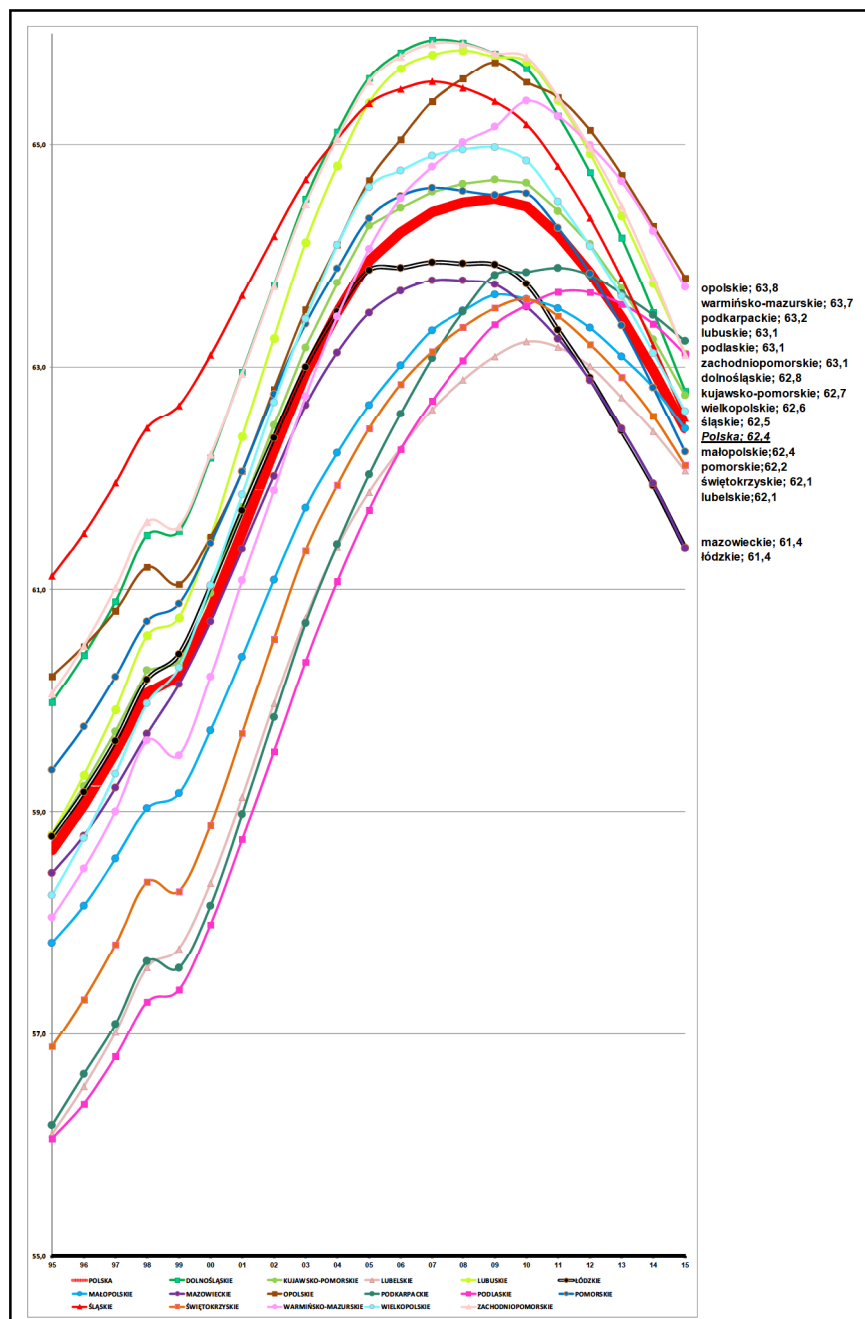
Rycina 2.9. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem w latach 1995, 2007 i 2013 według miast i gmin

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Udział ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców w latach 1995–2015 obserwowany w poszczególnych województwach wykazywał spektakularne zmiany – do okresu 2006–2009 występował stały wzrost udziału tej grupy ludności we wszystkich województwach. Po tym okresie, zaczął się dość gwałtowny spadek (por. wyk. 2.16.). Województwo łódzkie w pierwszym dziesięcioleciu lat 1995–2015 wykazywało minimalnie wyższy od średniej ogólnopolskiej udział ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców. W drugiej dekadzie omawianego okresu w Łódzkiem wystąpił silny spadek udziału tej grupy wiekowej – podobnie jak średnio w kraju. W województwie łódzkim spadek ten miał bardzo gwałtowny charakter – po roku 2011 wykazywało ono już najniższy udział ludności w wieku produkcyjnym w skali województw (por. wyk. 2.16.).

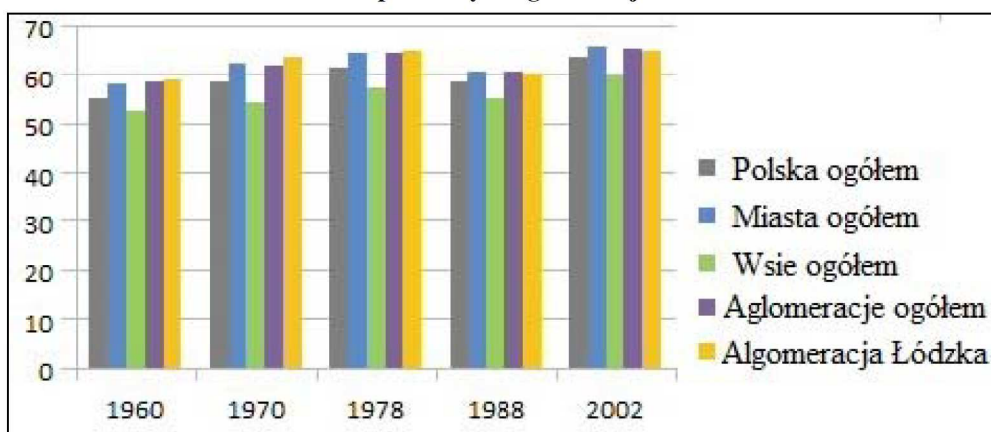
Wykres 2.16. Udział ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem według województw w latach 1995–2015

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.17. ilustruje zmiany udziału ludności w wieku produkcyjnym w aglomeracji łódzkiej na tle kraju, w latach 1960–2002.

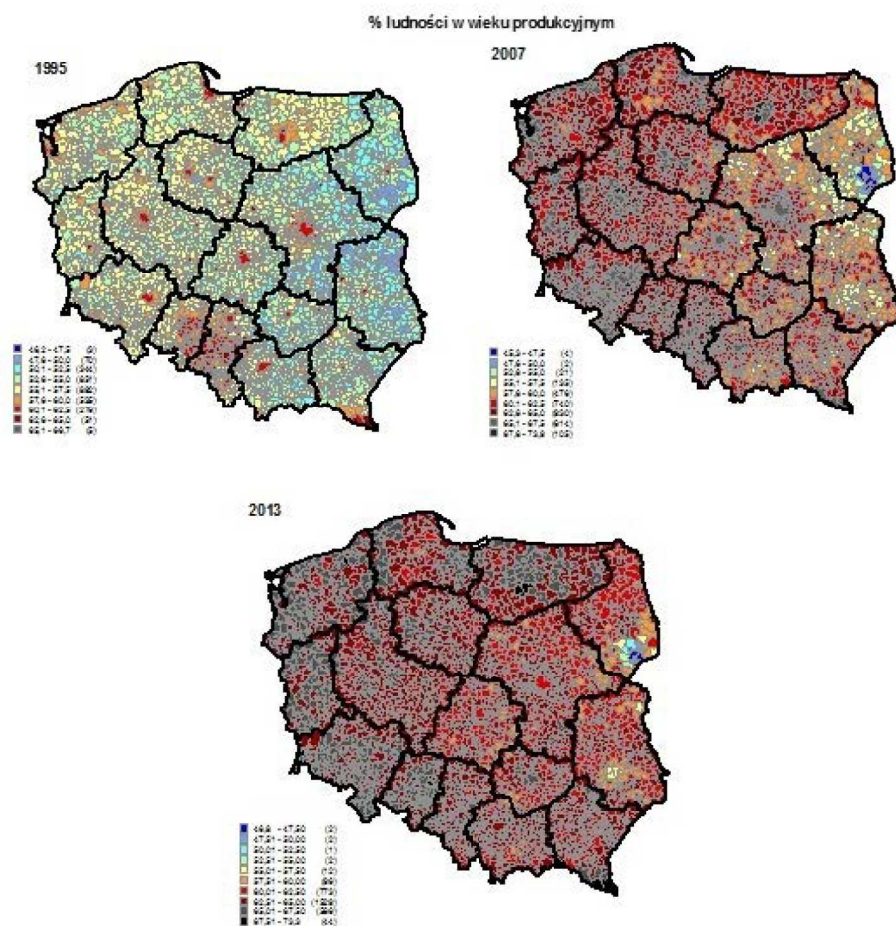
Wykres 2.17. Zmiany udziału ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem w latach 1960–2002 według miast i gmin oraz aglomeracji łódzkiej na tle kraju i pozostałych aglomeracji

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

W 2016 r. liczba ludności w wieku produkcyjnym (18–59 lat w przypadku kobiet, 18–64 lata w przypadku mężczyzn) w województwie łódzkim zmniejszyła się w porównaniu do roku poprzedniego o 1,4 % (wobec spadku o 1,3% w 2015 r.), natomiast w kraju zmniejszyła się odpowiednio o 1,0% i o 0,9%. Spadek udziału grupy w wieku produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności województwa do poziomu 61,4 % zanotowano w 2015 r., zaś do 60,7% w 2016 r. W Polsce udział tej grupy w ogólnej populacji, zmniejszył się z 62,4% w 2015 r. do 61,8% w 2016 r.

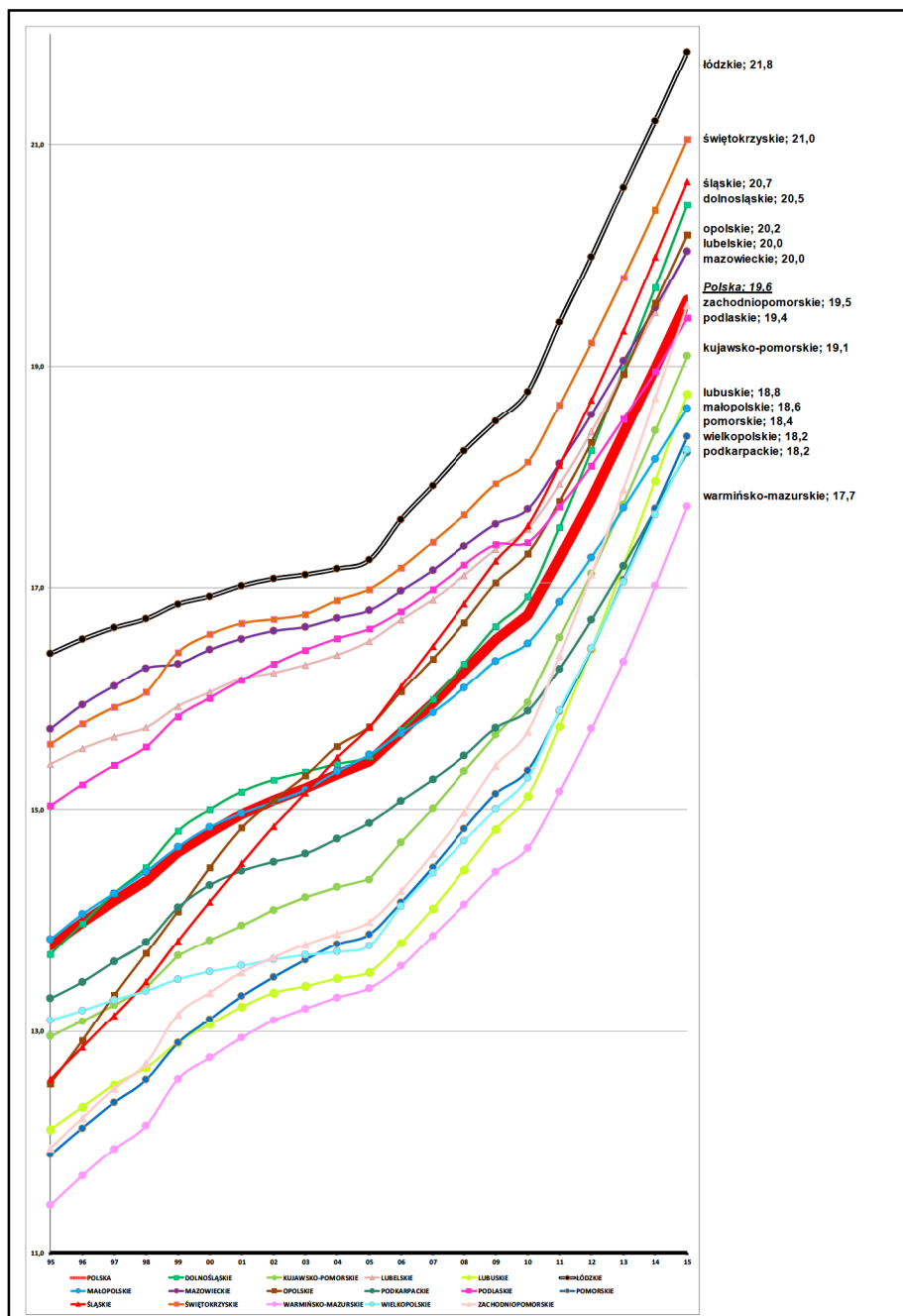
Rycina 2.10. Udział ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem w latach 1995, 2007 i 2013 według miast i gmin

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

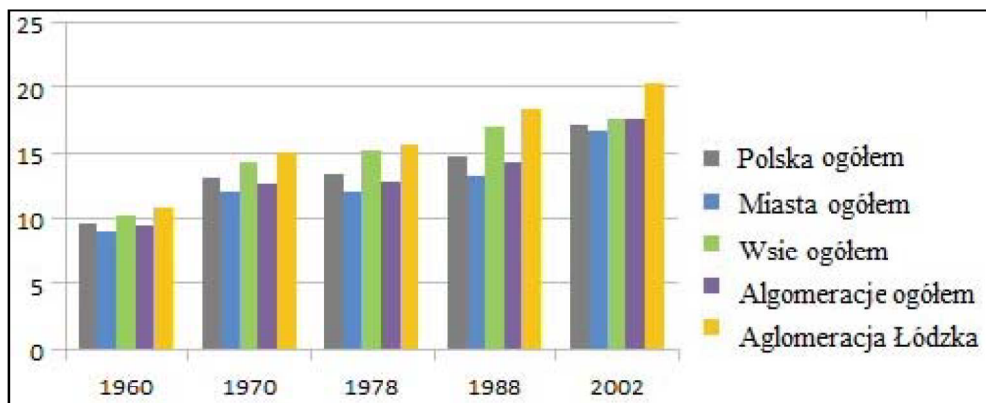
Województwo łódzkie, w całym badanym okresie 1995–2015, wykazywało najwyższy w skali wszystkich województw udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców. Różnica między średnią wojewódzką a średnią krajową w tej mierze utrzymywała się nawet w końcowych latach omawianego dwudziestolecia (por. wyk. 2.18.).

Wykres 2.18. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem według województw w latach 1995–2015

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.19. Zmiany udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem w latach 1960–2002 według miast i gmin oraz aglomeracji łódzkiej na tle kraju i pozostałych aglomeracji

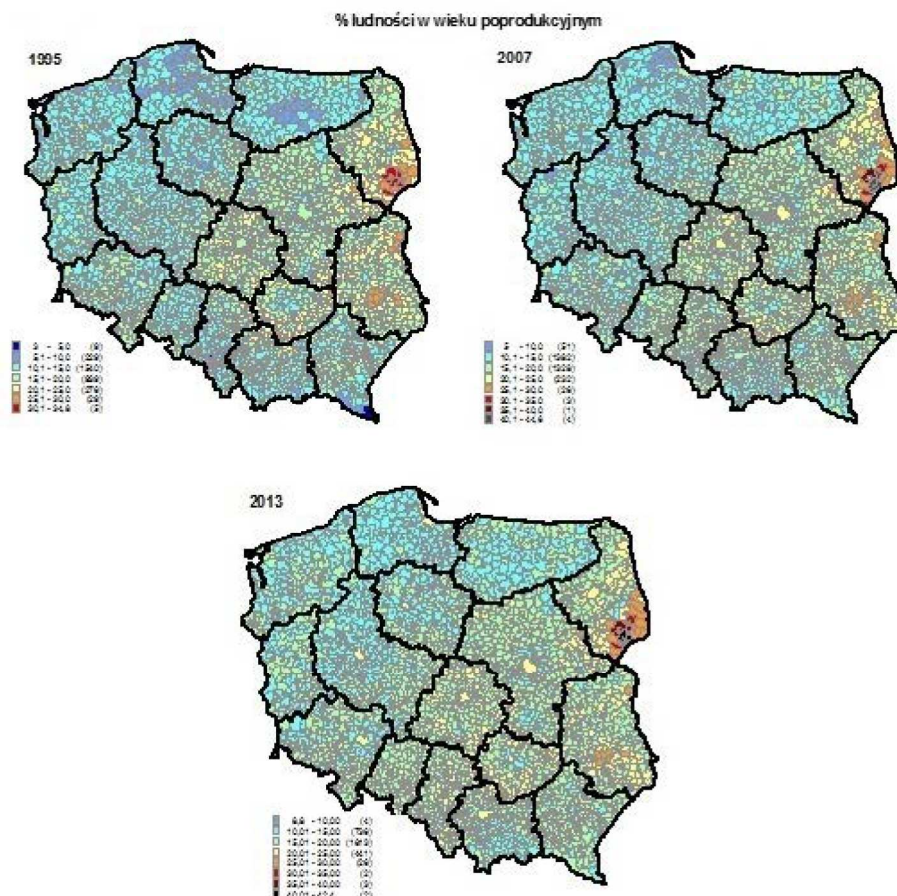

Źródło: A. Gałązka, Opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

Wykres 2.19. potwierdza pierwszą pozycję aglomeracji łódzkiej w zakresie najwyższego udziału ludności w wieku poprodukcyjnym w skali ogólnopolskiej.

Na rycinach 2.9.–2.11. przedstawiono w skali miast i obszarów wiejskich gmin strukturę ludności według ekonomicznych grup wieku (przedprodukcyjny, produkcyjny, poprodukcyjny) według stanu w 1995 r., 2007 r. i 2013 r. Takie zestawienie bardzo dobrze ilustruje znany powszechnie proces „falowania” struktur demograficznych ludności Polski, wywołanych przechodzeniem kolejnych fal wyżu i niżu demograficznego. Województwo łódzkie, w analizowanym okresie (zwłaszcza w 1995 r. i 2007 r.), należało do grupy obszarów kraju o najniższym udziale ludności w wieku przedprodukcyjnym (por. ryc. 2.9.). W miarę upływu czasu (1995–2013) udział tej grupy ludności w regionie jeszcze się zmniejszył, zwłaszcza w m. Łodzi – rdzeniu aglomeracji łódzkiej (por. wyk. 2.20.). W latach 1995–2013, można zaobserwować widoczny tu wzrost udziału ludności w wieku produkcyjnym. Pod tym względem województwo łódzkie należało do regionów o relatywnie niższym udziale tej ludności w skali kraju (por. ryc. 2.10.). Jednocześnie województwo łódzkie wykazywało jeden z najwyższych w skali kraju udział ludności w wieku poprodukcyjnym (por. ryc. 2.11.).

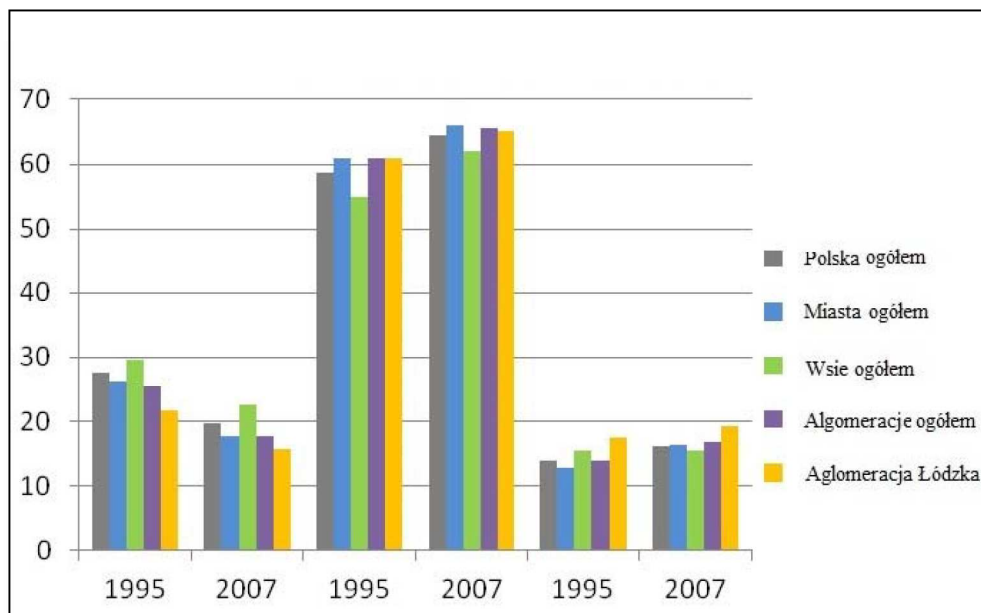
Rycina 2.11. Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem w latach 1995, 2007 i 2013 według miast i gmin

Źródło: A. Gałązka, opracowanie i układ własne, na podstawie danych GUS.

W wyniku procesów ruchu naturalnego (urodzeń i zgonów), wydłużania się trwania życia oraz migracji następują zmiany w strukturze wieku. W województwie łódzkim, podobnie jak przeciętnie w Polsce, obserwujemy przesunięcia w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku (wyk. 2.20.). Zmniejszył się udział dzieci i młodzieży do 16,8% w 2016 r. (w Polsce do 17,9%) i osób w wieku produkcyjnym do 60,7% (w kraju do 61,8%) w ogólnej populacji. Jednocześnie wzrósł odsetek osób w wieku poprodukcyjnym do 22,5% (w kraju do 20,2%) w 2016 r., co oznacza rozwój procesu starzenia się ludności w regionie, a zwłaszcza w aglomeracji łódzkiej (por. wyk. 2.20.).

Wykres 2.20. Zmiany udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w ludności ogółem w latach 1995 i 2007 według miast i gmin oraz aglomeracji łódzkiej na tle kraju i pozostałych aglomeracji

Systematyczne zmniejszanie się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, przy jednoczesnym wzroście udziału osób w wieku poprodukcyjnym, świadczy o postępującym procesie starzenia się mieszkańców zarówno województwa łódzkiego, jak również w skali całego kraju. Przesunięcia w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku miały wpływ na zmianę współczynnika obciążenia demograficznego. W 2016 r. w województwie łódzkim, na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 65 osób w wieku nieprodukcyjnym, zaś w skali kraju współczynnik obciążenia demograficznego wyniósł 62. W porównaniu do 2015 r. wskaźnik zwiększył się o 2 osoby zarówno w województwie łódzkim, jak w Polsce.

2.6. Podsumowanie

Województwo łódzkie charakteryzuje się poważnymi problemami ludnościowymi, bowiem od ponad 25 lat postępuje depopulacja w regionie. Od 1995 r. liczba mieszkańców województwa zmniejszyła się o 183,7 tys. tj. o ok. 7%, co oznacza poważną stratę potencjału ludnościowego. Województwo na tle Polski cechowało najwyższe tempo wyludniania (po Opolszczyźnie). Zgodnie z prognozą GUS (2014) sytuacja regionu nie ulegnie zmianie, wręcz przeciwnie, negatywne trendy rozwoju ludnościowego będą kontynuowane.

Analizując sytuację demograficzną województwa łódzkiego, wzięto pod uwagę trzy główne elementy: przyrost/ubytek rzeczywisty ludności, który jest wypadkową ruchu naturalnego oraz ruchu migracyjnego. Dodatkowo uwzględniono zmiany struktury wieku ludności.

Podsumowując, można stwierdzić, iż w najbardziej ogólnym ujęciu województwo łódzkie:

- przy najniższym poziomie urodzeń (zwłaszcza najniższym w kraju wskaźniku dzietności) i bardzo wysokim natężeniu zgonów cechowało się zdecydowaną dominacją ubytku naturalnego ludności;
- przy względnie niskim wskaźniku wymeldowań i koncentracji zameldowań niemal wyłącznie w strefie podmiejskiej aglomeracji łódzkiej i kilku ośrodkach subregionalnych, postępowały procesy wyludniania migracyjnego na obszarach obrzeży województwa i w m. Łodzi – rdzeniu aglomeracji; w sferze migracji zagranicznych województwo łódzkie wykazywało ujemne saldo stałych przepływów ludności za granicę, co również wpływało negatywnie na sytuację demograficzną regionu.
- przy relatywnie najniższym udziale ludności w wieku przedprodukcyjnym i niskim w wieku produkcyjnym wykazywało najwyższy w kraju udział ludności w wieku poprodukcyjnym, co świadczy o zaawansowanym procesie starzenia się ludności i osłabieniu potencjału społeczno-gospodarczego tego województwa.

Procesy depopulacji, które rozpoczęły się w Polsce w latach 1980. cechuje obecnie niespotykana skala (w warunkach pokoju), zwłaszcza na poziomie regionalnym i lokalnym. Uwzględniając skutki i zagrożenia tego zjawiska dla dalszego rozwoju regionu łódzkiego w przyszłości, należy bezwzględnie podjąć wszelkie działania i narzędzia wpływu na polepszenie sytuacji demograficznej w województwie łódzkim i m. Łodzi, stolicy regionu. Jest to wyzwanie dla rządu i organów samorządowych na poziomie regionalnym i lokalnym.

Bibliografia

- Gałązka A. (2013), *Procesy społeczno-gospodarcze na poziomie lokalnym. Zróżnicowania i długookresowe trendy zmian przestrzennych w Polsce*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Gałązka A. (2016a), *Zróżnicowania przestrzenne wybranych długookresowych procesów zmienności sytuacji demograficznej Polski – determinanty rozwoju regionalnego i lokalnego*, [w:] *Przemiany demograficzne w Polsce i ich społeczno-ekonomiczne konsekwencje*, B. Kłos, P. Russel (red.), Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Gałązka A. (2016b), *Przestrzenne zróżnicowania procesów demograficznych w Polsce*, [w] *Sytuacja demograficzna Polski, Raport 2015–2016*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- Gawryszewski A., Potrykowska A. (1988), *Rural depopulation areas in Poland*, "Geographia Polonica", 54, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Korcelli P., Gawryszewski A., Potrykowska A. (1992), *Struktura przestrzenna ludności w Polsce. Tendencje i perspektywy*, Studia KPZK PAN, t. XCVIII, PWN, Warszawa.
- Kryńska E. (2015), *Znikanie miast. Studium przypadku Łodzi*, Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 223, Katowice.
- Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie łódzkim w 2015 r.* (2016), Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź.
- Ludność, Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2016 r.* (2017), Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2016 roku* (2017), Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Potrykowska A., Clarke J. I. (red.), (1995), *Population and environment in industrialized regions*, "Geographia Polonica", 64, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Potrykowska A. (1998), *Population, health, mortality and the environment in Poland*, Meiji University International Exchange Programs. Series No. 4. [B.m.], Meiji University, Tokyo.
- Potrykowska A. (2002), *Zróżnicowanie regionalne sytuacji demograficznej w Polsce*. [w:] *Zadania samorządów lokalnych w rozwoju demograficznym*, J. Hryniewicz (red.), Rządowa Rada Ludnościowa, Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna, Skierniewice.
- Potrykowska A. (2003), *Zróżnicowanie regionalne sytuacji demograficznej w Polsce*, [w:] *Problemy demograficzne Polski przed wejściem do Unii Europejskiej* Z. Strzelecki (red.), PWE, Warszawa.
- Potrykowska A. (2007), *Przestrzenne zróżnicowanie sytuacji demograficznej w Polsce. Tendencje i perspektywy*, „Przegl. Geogr.” 79, z. 3/4, Warszawa.
- Potrykowska A. (2009), *Migracje zagraniczne w Polsce*, [w:] *Migracje zagraniczne a polityka rodzinna*, J. Szymborski, A. Potrykowska (red.), „Biuletyn RPO – Materiały” 2009, nr 66, Warszawa.
- Potrykowska A. (2016), *Polityka migracyjna Polski*, [w] *Perspektywy demograficzne jako wyzwanie dla polityki ludnościowej Polski*, J. Hryniewicz, A. Potrykowska (red.), Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- Rozwój miast w Polsce* (2010), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Statystyka Łodzi* (2016), Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź.
- Stryjakiewicz T. (red.) (2014), *Kurczenie się miast w Europie Środkowo-Wschodniej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Sytuacja demograficzna Polski, Raport 2015–2016* (2016), Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- Sytuacja społeczno-gospodarcza Łodzi* (2016), Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź.
- Szukalski P. (2015), *Demograficzno-społeczne konsekwencje depopulacji w województwie łódzkim* [w:] *Depopulacja*, Seria wydawnicza: "Problemy społeczne. Polityka społeczna w regionie łódzkim", 2015, z. 15, Regionalne Centrum Polityki Społecznej w Łodzi, Łódź.
- Województwo łódzkie. Podregiony, powiaty, gminy* (2016), Urząd Statystyczny w Łodzi, Łódź.